

RAPÒ SOU DWA MOUN ANN AYITI PANDAN ANE 2013 LA

SOMÈ EGZEKITIF

Ayiti se yon republik konstitusyonèl ki gen yon sistèm politik ak plizyè pati. Prezidan Michel Martelly te antre an fonksyon nan mwa me 2011 apre li fin patisipe nan 2 tou yon pwosesis elektoral ki, dapre obsèvatè entènasyonal yo, te lib e onèt malgre kèk akizasyon kòmkwa vòt la te genyen fwod ak iregilarite ladan n. Gouvènman an pat òganize eleksyon sentoryal pasyèl ni eleksyon lokal ki te dwe fèt depi mwa oktòb 2011. Rezon reta sa a, se te yon enpas ant pouvwa egzekitif la, pouvwa lejislatif la ak pouvwa jidisyè a sou kesyon pou konnen ki pwosedi ki te pi apwopriye pou prepare e pwomilge yon lwa elektoral epi ansuit òganize eleksyon yo. Otorite leta yo te kenbe yon kontwòl efektif sou fòs sekirite yo; men, selon akizasyon ki te kontinye sikile, fòs polis la te komèt abi dwa moun.

Pi gwo obstak ki te anpeche dwa moun pwogrese, te gen rapò ak gouvènans demokratik nan peyi an; yon absans respè pou eta de dwa -yon sitiyasyon ki te vin konplike akoz yon sistèm jistik ki te gen anpil feblès, mete sou koripsyon kwonik ki te gaye nan tout nivo gouvènman an.

Pami pwoblèm de baz ki te gen rapò avèk dwa moun, nou kapab site: kèk akizasyon ki te fèt detanzantan kont ofisyèl gouvènman an ki te komèt asasina abitrè e ilegal; akizasyon sou itilizasyon fòs gwo ponyèt kont moun otorite yo te sispek ak manifestan; move kondisyon iyyèn nan prizon yo ki te gen twòp moun ladan yo; tou prizon preventif ki te dire twòp lontan; yon pouvwa jidisyè ki pat efikas, ni fyab, ni onèt; vyòl oubyen lòt diskriminasyon sosyal kont fanm; abi timoun; akizasyon majinalizasyon sosyal ki te fèt kont segman vilnerab popilasyon an, tankou moun andikape yo, kominate lezbyèn yo, omoseksyèl yo, biseksyèl yo ak moun ki te chanje sèks yo (LGBT); avèk trafik moun. Akizasyon pat sispann kont eksplwatasyon seksyèl ak abi seksyèl manm Misyon Nasyonzini pou Mentyen Lapè ann Ayiti a (MINUSTAH) te komèt. Yon lòt pwoblèm ki te poze toujou, se vyòlans, krim, epi degèpisman fòse moun deplase anndan peyi a (MDAP) ki tap viv toujou anba tant nan kan yo e ki te anviwon 172.000 nan mwa novanm lan.

Malgre gouvènman an te pran kèk dispozisyon pou l trennen devan lajistis oubyen pini swa otorite gouvènman an, swa otorite lapolis ki te anba akizasyon deske yo te komèt abi, selon rapò kredib ki tap pèsiste, gen otorite ki te patisipe nan pratik koripsyon; e, daprè akizasyon gwoup sosyete sivil la, enpinite te toujou reprezante yon pwoblèm.

Seksyon 1. Respè pou Entegrite Moun, – Sa gen ladan n Libète ki pwoteje Moun kont Zak sa yo:

a. Pran Lavi moun Abitòman oubyen Ilegalman

Te genyen kèk akizasyon kont lapolis ak lòt otorite nan gouvènman an ki ta patisipe nan aktivite kote yo te touye moun abitòman oubyen ilegalman. Nan kèk ka, gen arrestasyon ki te fèt; sepandan, sa pat debouche sou okenn kondanasyon.

La lwa fè otorite yo obligasyon pou yo refere devan Biwo Enspeksyon Jeneral Lapolis la (BIP) ki nan Polis Nasyonal d Ayiti a (Police Nationale d'Haiti, PNH) tout afè ki konsènen akizasyon deske yon manm PNH ta mele nan zak kriminèl. Malgre yo te enstale, pandan ane a, tout kantite enspektè ki nan Enspektora an --swa 6 enspektè--, kantite ak konesans limite enspektè yo te anpeche enspeksyon fèt, menm jan sa te anpeche ka yo jwenn solisyón nan yon tan rezonab. Ofisyèl siperyè PNH yo te rekonèt yo te resevwa plizyè plent kote moun te akize ofisyè PNH ki ta komèt abi pandan ane a; men tou yo di finans limite, mank pèsonèl ak fòmasyon te anpeche enstitisyon an reyaji rapidman lè moun te rapòte kalite move zak sa yo.

Nan mwa fevriye a, youn nan sekirite prive la mèri Site Solèy la, Marcel Fleurissant, selon akizasyon yo, te asasine Fénol Préval. Otorite yo te lanse 2 manda darè dèyè Fleurissant ak konplis li, Dieuly Louna; apre sa majistra Site Solèy la, Jean Louis Barret, te di minisipalite a tap peye frè lantèman Préval la. Mwa desanm lan te rive, e otorite yo pat arete ni Fleurissant ni Louna.

Ajan PNH te mele tou nan lòt asasina abitò kote sivil te pèdi lavi yo. Nan mwa davril la, Civil Mérius, yon rezidan Kan Accra nan Pòtoprens, te mouri pandan li te an gadavi apre kèk ajan PNH te swadizan bat li pandan yo tap arete li. Selon ONG entènasyonal yo, arrestasyon Civil Mérius la te fèt apre yon manifestasyon ki te dewoule pandan lannwit. Enspektè PNH, Jean-Faustin Salomon, te lanse akizasyon kont Civil Mérius pou di li te patisipe nan manifestasyon yo, e se lòt manifestan ki te touye Civil Mérius. (silvouplè, tcheke seksyon 2.d). Daprè kèk temwen, Civil Mérius --ki te gen gwo mak kou sou kò li lè li te rive nan komisarya a-- tap jete fatra lakay li lè ajan PNH yo te atake manifestasyon ki tap fèt bonè nan maten e se ak gwo ponyèt yo te vin arete Civil Mérius. Nan fen mwa me a, yon avoka ki tap defann Mérius ak yon lòt viktim ki te nan manifestasyon an te swadizan resevwa menas paske yo te pale piblikman sou ensidan ki te rive nan mwa davril la. Mwa septanm te rive, e pat gen lòt ankèt ki te fèt sou afè sa a.

Apre lanmò jij enstriksyon Tribunal Sivil Pòtoprens la, Jean Serge Joseph, nan dat 13 jiyè (tcheke seksyon 4), fòs sekirite yo te blese oubyen touye plizyè moun Lestè pandan yon manifestasyon ki te fèt nan dat 17 jiyè a. Otorite yo te deplwaye ni fòs MINISTAH ni fòs PNH pou remete lòd apre manifestan yo te enstale barikad pou bloke youn nan wout prensipal peyi a. Ofisyèl MINUSTAH ki te prezan nan moman ensidan an tap dewoule a, deklare pèsonèl MINUSTAH yo te sèlman tire bal kawotchou pandan manifestansyon an; men, daprè nouvèl laprès, sete bon jan katouch ki te blese 7 moun. Pami viktim yo te gen Rolcy Amétis --yon jenn nonm 24 lane ki te mouri le 19 jiyè apre li te resevwa 3 bal-- plis yon ti bebe 3 mwa ki te mouri asfiksyé, paske li te swadizan pran gaz lakrimojèn. Mwa septanm te rive, e otorite yo pat mennen okèt sou wòl ajan PNH yo te swadizan jwe nan ensidan an.

An septanm, otorite yo te arete ansyen komisè PNH la, Vanel Lacroix, ki te mele nan zak kraze-zo ak asasina Serge Démosthène. Démosthène te an gadavi nan komisarya Petyonvil la anba otorite Lacroix nan ane 2011.

Pat gen okenn novo fè nan ka Sibstiti Jij de Pè komin Chantal la, Barthélémy Vaval, ki te tire Marc Sony Dorestant nan mwa fevriye 2012 la.

Nan fen ane 2012 la, Jij Tribunal Premye Enstans Pòtoprens la, Wilner Morin, te lanse yon ankèt sou asasina Walky Calixte ki te yon ajan sikilasyon nan PNH ann avril 2012. Pandan enstriksyon an, 2 enkoni ame te touye 2 ajan PNH -- Marcelin Jevousaime nan mwa mas 2013 ak Jean Richard Ernst Cayo nan mwa me 2013-- anvan yo te kapab fè depozisyon yo devan Jij Morin. Nan dat 19 mas la, Jij Morin te fè demand ofisyèl pou Chanm Depite a, ki se youn nan 2 chanm palman ayisyen an, sispann iminite palmantè 2 depite an plas -- Rodriguez Séjour ak M'Zou Naya Belange Jean Baptiste -- paske Jij la te estime depozisyon 2 depite sa yo te esansyèl pou fè ankèt la avanse. Dirijan Chanm Depite a te konvoke yon komisyon espesyal pou etidye demand jij la epi fè yon rekòmandasyon fòmèl devan yon sesyon plenyè La Chanm. Nan dat 18 jen, manm komisyon an te evoke ensifizans prèv kom rezon pou yo pat leve iminite palmantè Depite Séjour ak Jean Baptiste. Nan dat 27 out, apre yon vòt inanim, Chanm Depite a te deside apiye rekòmandasyon komisyon an.

Nan mwa mas, Konsèy Siperyè Pouvwa Jidisyè a (CSPJ) te remete Jij Fermo-Judes Paul nan plas li apre CSPJ te fin sispann jij sa a an desanm 2012 poutèt li te fè libere Mercidieu Valentin Calixte, yon konseye PNH ki te sispek prensipal la nan asasina yon moun Fon Parizyen, Octanol Derissant, nan mwa avril 2012. Òganizasyon dwa moun yo ak sosyete sivil la te kondane reyentegrasyon Fermo-Judes Paul la; rezon yo te bay pou sa, sè ke sete yon vyòlasyon prensip ki rejì kontwòl jidisyè yo.

b. Disparisyon

Pat gen okenn rapò sou disparisyon pou rezon politik ajan gouvènman yo ta komèt pandan ane a. Ka anlèvman pou rezon politik ki te fèt nan ane 2011 la sou 3 moun ki tap afiche postè pou kanpay prezidansyèl Mirland Manigat a, te toujou rete san solisyon.

Moun te kontinye pote akizasyon kont ajan aktyèl e ansyen PNH ki ta swadizan patisipe nan kidnaping. Sepandan, kantite ka anlèvman yo te bese pandan ane sa a. Pandan tout mwa novanm lan, lapolis te anrejistre 82 ka kidnaping, konpare ak 126 ka nan ane 2012 la. Otorite entènasyonal ak nasyonal yo te di se pi bon efikasite PNH ki fè kantite ka anlèvman yo te bese.

Nan mwa jiyè a, Kou Dapèl la te eliminate akizasyon ki te sou do 6 ajan PNH ki te fèmen nan prizon pou patisipasyon yo nan yon rezo kidnaping apre otorite yo te demantle rezo a ann oktòb 2012 lè yo te fin arete yon gwo biznismann, Clifford Brandt. Minis jistik la, Jean Renel Sanon, te entèvni pou l asire Kou Kasasyon te revize desizyon kou dapèl la anvan liberasyon ajan polis yo. Lè mwa oktòb te rive, sispèk yo te toujou fèmen nan prizon ann atandan yon kou siperyè te pran yon desizyon final sou ka a.

c. Maspinay ak lòt Tretman oubyen Pinisyon Kriyèl, Innimen oubyen Degradan

Lwa peyi a entèdi kalite pratik sa yo. Sepandan, ONG entènasyonal ak nasyonal yo te fè plizyè rapò sou kèk ajan PNH ki te swadizan bat oubyen komèt lòt abi sou prizonye ak sispèk. Prizonye yo te sibi tretman imilyan, sitou paske yo te fèmen yo nan prizon ki te gen twòp moun. Daprè plizyè rapò, ajan penitansye yo te itilize pinisyon kòporèl ak abi sikolojik pou yo maltrete sèten prizonye.

Nan mwa janvye a, sèten ajan nan Brigad Entèvansyon Mobil PNH la ak Inite Depatmantal pou Mentyen Lòd la (UDMO) te swadizan arete epi tabase yon rezidan Site Solèy ki te gen 25 an pou "konplo kriminèl." Ofisyèl MINUSTAH yo te verifye blesi viktim lan epi yo te mande pou l ale resevwa swen lopital. Nan mwa fevriye a, MINUSTAH te rapòte tou yon rankont avèk yon lòt detni nan Mibalè an ki te deklare ajan UDMO yo te bat li ak yon bout bwa pandan lite nan prizon an.

Pandan Kanaval Vil Okap lan nan mwa fevriye a, ONG yo te rapòte ajan Sekirite Palè nasyonal te bat 2 jounalis ki tap travay pou radyo RFM (tcheke seksyon 2a.). Selon sa otorite yo te di, yon ankèt te dwe fèt; men, fen ane a te rive, e ankèt la te toujou ap kontinye.

2 moun, yon jounalis Marigo ak yon pwofesè literati Benè --nan 2 ensidan diferan-- te akize asosye depite komin yo nan palman deske yo te bat yo. Selon deklarasyon jounalis la, li te viktim bastonad sa a paske li te lanse yon akizasyon pandan yon emisyon radyo pou di depite Marigo a te detounen lajan. Pwofesè a, ki te moun Benè, te akize kèk ajan PNH deske yo te ret kanpe gade pandan gadkò depite Benè a tap bat li.

Te toujou genyen akizasyon kont solda MINUSTAH ki ta mele nan ensidan abi ak eksplwatasyon seksyèl. Antanke misyon mentyen lapè l'ONU, MINUSTAH genyen yon politik "zewo tolerans" kont eksplwatasyon seksyèl. Sepandan, lè mwa septanm te rive, Inite Kondwit ak Disiplin l'ONU an ki baze nan New York, te resevwa 13 akizasyon kont MINUSTAH pou eksplwatasyon ak abi seksyèl. Sitwayen yo te depoze 6 akizasyon kont manm militè MINUSTAH yo, 4 kont polis MINUSTAH a epi 3 kont sivil ki tap travay pou MINUSTAH. Nan mwa septanm nan, medya lokal yo te rapòte yon manm nan kontenjan militè Sri Lanka a ki te baze nan Leyogàn, te agrese seksyèlman yon fanm ayisyèn ki te gen 18 an. Ni MINUSTAH ni biwo komisè gouvènman lokal la (pakè a) te louvri yon ankèt sou akizasyon sa a. Daprè sa divès ògan laprès te rapòte, yon kou masyal srilankè te jije endividé sa a koupab; e li déjà pati kite peyi d Ayiti.

Kondisyon nan Prizon yo ak Sant Detansyon yo

Prizon yo ak sant detansyon yo sou tout teritwa a te gen ladan yo yon kantite moun ki depase limit; yo te mal antretni e yo te gen move kondisyon sanitè.

Kondisyon Fizik: Apre tranblemandtè 2010 la te fin destwi anpil enstalasyon penitansyè, kantite depase limit moun ki te nan prizon ak sant detansyon yo te vin grav, sitou nan Penitansye Nasyonal, nan prizon fanm Petyonvil la, nan prizon Ti Gwav la ak prizon Jeremi, Okay, Pòdpè ak Hench. Se sèlman prizon Kwa de Boukè a --ki te fèk konstiwi-- ki te satisfè nòm entènasyonal yo e kote kantite prizonye anplis yo pat twò egzajere. Kèk lòt prizon, tankou sant detasyon Vil Okap, Fò Libète, Gonayiv, Petyonvil ak Pòdpè, te gen plis pase 4 fwa lavalè kantite prizonye yo te dwe genyen. Nan kèk prizon menm, detni yo te dòmi pa woulman, paske pat gen ase plas. Sèten prizon pat gen kabann pou detni yo dòmi, epi kèk selil pat resevwa limyè solèy ditou. Nan lòt prizon toujou, kèk selil te rete tou ouvri, san pwoteksyon kont move tan, e lè pat antre ladan yo ditou. Anpil enstalasyon penitansyè te manke sèvis de baz tankou dlo kouran, pwòprete, sistèm pou jete fatra, sèvis doktè, dlo potab, elektrisite, ni yon kote izole pou mete pasyan ki te gen maladi kontajye. Pi fò prizon yo te sèvi avèk dlo pui kòm prensipal sous dlo pou moun bwè e benyen. Yo te fèk konstrui yon nouvo blòk iyyènik nan prizon Okay la. Nan blòk sa a te gen 9 douch ak 10 twalèt iyyènik pou yon popilasyon 572 prizonye. Kèk ofisyèl

penitansye te sèvi avèk klowòks pou pirifye dlo pou moun bwè; men jeneralman prizonye yo pat gen aksè ak dlo trete pou yo bwè.

Selon deklarasyon obsèvatè ONU yo te fè nan ane 2012 la, anviwon 70 pousan prizonye ak detni yo te manke ijyèn de baz, e yo te soufri malnitrisyon, move kalite swen sante ak maladi moun trape nan bwè move dlo. Nan plizyè prizon, Biwo Jesyon Penitansyè a avèk Komite Entènasyonal Lakwa Wouj (CICR) te ofri twous ijyèn; nan anpil lòt prizon se fanmi prizonye yo ki te pote materyèl ijyènik pou yo. Selon deklarasyon gwoup defans dwa moun yo, otorite penitansyè yo pat pèmèt prizonye yo benyen nan douch anvan yo te gen pou yo prezante devan jij pou odyans yo nan lajistik. Akoz nivo sekirite a ki te fèb, kantite manm pèsonèl la ki te ba anpil, plis move kondisyon yo nan sèten sant detansyon, kèk prizon pat pèmèt prizonye yo sòti nan selil yo pou yo fè egzèsis. Daprè deklarasyon yon organizasyon defans dwa moun, majorite nan 37 ka lanmò nan prizon nan mwa oktòb la te gen pou rezon yon mank sèvis medikal oubyen yon mank kondisyon ijyènik apwopriye.

Menmsi sèten enstalasyon penitansyè te ekipe avèk klinik pou tretman maladi ak pwoblèm sante, anpil ladan yo pat gen sa. Se kèk prizon sèlman ki te gen resous pou trete pwoblèm sante ki grav. Nan sèten prizon, ensidans VIH/SIDA, malarya ak tibèkiloz ki reziste kont medikaman te kontinye poze gwo pwoblèm, menmsi pwogram plizyè ONG, òganizasyon entènasyonal ak peyi donatè yo te kontinye redwi ensidans maladi sa yo. Lòt pwoblèm medikal te kouran tou nan prizon yo, tankou gal sakoptik avèk beriberi.

Kondisyon nan prizon yo te varye selon si prizonye yo se te gason oubyen fanm. Prizonye fanm ki te fèmen nan prizon pou fanm ak gason, te genyen plis espas nan selil yo pase sa prizonye gason nan menm prizon yo te genyen. Men, fanm ki te fèmen nan prizon fanm Petyonvil la, menm jan ak gason ki te nan prizon ki gen tou le 2 sèks yo, te toujou dispoze yon espas 11 pye kare nan selil yo pou chak prizonye/prizonyè. Prizonye fanm yo te benefisyé tou yon pi bon kalite lavi pase prizonye gason yo, paske efektif prizonye fanm yo te pi piti. Daprè gad prizon yo, sa te pèmèt yo gen pi bon kontwòl sou prizonyè yo. Nan prizon fanm yo, aksè ak dlo epi twalèt ijyènik apwopriye te toujou rete yon pwoblèm, paske pat gen twalèt kote dlo a te ka desann ak dechè a lè w *flush* yo, epi se yon sèl latrin ki te sèvi pou 296 detni.

Dapre chif DAP, youn nan inite PNH yo, te pibliye, te gen anviwon 10400 prizonye nan prizon peyi a nan mwa oktòb la. DAP te kenbe prizonye tou nan sant detansyon enpwovize e ki pat ofisyèl, tankou komisarya polis Ti Gwav, Miragwan, Gonayiv, sèten pati nan Pòtoprens ak lòt kote ankò. Otorite lokal yo te kenbe kèk sispèk nan

enstalasyon anachik ki pat prizon; gen de lè menm yo te pase lontan ap fè sa san yo pat rapòte prezans sisplèk sa yo bay DAP.

Otorite penitansyè yo nan Pòtoprens te separe enstalasyon penitansyè yo an 3: Gason a pa, fanm apa, epi timoun minè apa. Daprè apò ki te sòti nan gouvènman, vè mwa jiyè a, anviwon 4,5 pouzan nan detni yo se te fanmi e 3 pouzan se te timoun. Nan Pòtoprens, tout gason ki te gen mwens ke 18 an te sipoze fèmen nan sant pou timoun minè nan Delma 33; men, kòm yo pat gen ase dokimantasyon achiv, otorite yo pat an mezi pou yo verifye laj tout detni yo. Pafwa otorite yo te mete timoun minè yo ansanm avèk prizonye granmoun yo, paske yo te panse yo te pi aje, e pat gen mwayen pou konfime vrè laj yo. Anvan 2 mwa te pase, otorite yo te deplase yon gwo majorite nan minè sa yo pou mete yo nan sant detansyon pou minè apre yo verifye laj yo. Souvan nan vil pwovens yo, prizonye timoun ak granmoun te fèmen nan menm selil, paske pat gen ase plas. Otorite yo pat separe ti fi yo ak fanm yo nan prizon fanm Petyonvil la; men yo te separe prizonye kondane yo ak detni ki te nan prizon prevantif yo lè sa te posib. Puiske pat gen ase espas ak resous, ni ase siveyans nan prizon pwovens yo, souvan otorite yo te mete minè yo menm kote ak prizonye granmoun yo ; oubyen yo pat separe prizonye kondane yo ak detni ki te nan prizon prevantif yo, jan lalwa mande sa.

Ajan penitansye yo te soufri yon mank resous grav; yo te manke tou ekipman de baz pou konbat mouvman leve-kanpe ki ta fèt nan prizon yo, epi pou oto-defans. Yon lòt pwoblèm ki te pèsiste, se te posiblite pou prizonye yo te jwenn manje ki te apwopriye. PNH gen responsabilite fiskal e li siyen kontra pou 1 bay prizonye yo manje. Kèk prizon te gen enstalasyon pou kwizin e yo te anplwaye moun pou prepare e distribye manje. Jeneralman, otorite prizon yo te bay prizonye yo youn oubyen 2 repa pa jou. Repa sa yo se te yon konsonmen avèk dombwèy epi pòmdetè, diri ak pwa oubyen labouyi. Okenn nan repa yo te sèvi prizonye yo pat genyen kantite kalori ki nesesè a, selon nòm medikal yo. Se pou sa otorite yo te pèmèt prizonye yo resevwa regilyèman manje fanmi ak zanmi yo te pote pou yo. Selon rapò gwoup defans dwa moun yo, fanmi yo te konn peye pèsonèl prizon yo tou pou yo pote plis manje ak rad bay prizonye yo.

PNH te jere tou lòt kontra pou ofri sèvis nan prizon yo, tankou tretman dlo egou. Pi fò nan prizon yo pat gen enstalasyon egou ki te apwopriye pou popilasyon kaseral la. Kòm se yon sèl biwo santral nan PNH la ki te jere tout kontra pou travay lapolis ak prizon yo, souvan atansyon yo te bay pwoblèm egou yo pat ase.

Administrasyon: Gouvènman an pat kenbe dosye apwopriye sou prizon yo. Nan ane 2009 la, Pwogram Nasyonzini pou Devlopman an (PNUD) ak gouvènman an te kreye yon baz done pou fè siveyans sou moun ki fèmen nan prizon yo. Pwogram sa a te limite

nan efikasite li, paske sistèm PNUD la pat konpatib a 100 poustan avèk sistèm PNH te genyen pou kenbe dosye pa l. Tout prizon yo te sèvi sèlman avèk dosye ekri a la men sou papye pou dokimante e jere prizonye yo. Pat gen okenn pèn altènatif ki te aplike pou delenkan non vyòlan yo. La lwa prevwa moun kapab pratike relijiyon yo nan prizon, epi detni yo te kapab mande pou yo wè yon pastè pwotestan, yon prêt katolik oubyen yon ounyan relijiyon vodou an. Jan bagay yo te fèt la, pi fò nan prizonye yo te gen posiblite pou yo swiv sèvis relijiye youn oubyen 2 fwa sèlman pandan ane a. Prizon yo te òganize yon ti kantite sèvis relijiye regilye; e, nan sèten ka, yo pat ofri sa ditou; men, de tanzantan reprezantan òganizasyon relijiye yo te vin vizite prizonye yo. Otorite penitansyè yo te bay sipò yo lè ONG te vin fè sèvis relijiye pou prizonye yo, sitou nan Penitansye Nasyonal la nan Pòtoprens. ONG yo te ofri kèk sèvis medikal limite.

Pat gen yon pwotekti popilasyon kaseral la pou jere doleyans yo. Sepandan, biwo leta ki rele Ofis Pwotekti Sitwayen an (OPC) te kenbe yon prezans nan plizyè sant penitansye e li te fè passe mesaj pou defann dwa prizonye yo e amelyore kondisyon lavi yo, sitou timoun minè ki te nan detansyon preventif yo. OPC te òganize plizyè ti klinik sou asistans jiridik pou fè jij vizite prizon yo e atire atansyon yo sou nesesite jijman moun ki te nan prizon preventif yo. Rezulta sa te bay, se liberasyon 868 prizonye vè fen mwa septanm nan.

Siveyans Endepandan: OPC te vizite prizon ak sant detansyon yo regilyèman nan 18 jiridiksyon peyi a e ofis sa a te kolabore avèk divès ONG ak gwoup nan sosyete sivil la. DAP te pèmèt CICR, MINUSTAH, ONG ayisyen kap defann dwa moun, ak lòt òganizasyon obsève an tout libète kondisyon prizon yo. Enstitisyon ak òganizasyon sa yo te mennen ankèt lè te genyen akizasyon sou abi avèk move tretman prizonye yo. Kòm rezulta: plizyè fwa sityasyon yo te amelyore.

Amelyorasyon: Ant mwa janvye ak mwa mas, delege Ministè Dwa Moun ak Lit Kont Povrete Ekstrèm lan, Marie Carmelle Rose Anne Auguste, te fè plizyè evalyasyon bezwen yo nan divès prizon sou teritwa a; pamprizon sa yo te genyen Penitansye Nasyonal ak prizon vil Sen Mak, Kap Ayisyen, Petyonvil ak Gonayiv. Pèsonèl delege a, an kowòdinasyon avèk DAP, te ofri vètman, woulo papye ijjenik, tas, bòl, fouchèt, zorye ak twous ijjenik pou prizonye yo, e yo te pote kabann, tab ak chèz ranfòse pou atelye lekti ak ekriti pou detni yo nan Penitansye Nasyonal. Delege Auguste te patwone tou plizyè atelye lekti, ekriti ak travay atistik pou prizonyè nan prizon fanm Petyonvil la ant mwa janvye ak mwa mas.

Ann avril, l'ONU te lanse yon pwojè renovasyon nan Penitansye Nasyonal kote yo te amelyore plizyè selil; answit yo te enstale sal de klas pou fòmasyon ak kèk twalèt.

Nan mwa septanm lan, gouvènman an, avèk asistans entènasyonal, te kòmanse konstwi 2 sant penitansye nan Kabarè ak Ti Gwav: youn ki pral gen 200 kabann, epi yon lòt kap gen 220 kabann. Travay renovasyon an te kontinye nan prizon ki egziste deja nan Kap Ayisyen ak Akayè, epi nan sant detansyon minè yo nan Delma 33 nan Pòtoprens.

Ann oktòb, nan kad plan gouvènman an genyen pou li reyabilite vil Pòtoprens la, li te lanse yon pwojè pou fèmen Penitansye nasyonal la epi mete prizonye yo nan sant penitansye ki nan lòt jiridiksyon. Rive nan mwa desanm, gouvènman an potko presize ki planifikasyon li tap fè pou l al mete anviwon 4.100 prizonye sa yo yon lòt kote.

d. Arrestasyon oubyen detansyon abitrè

La lwa entèdi arrestasyon ak detansyon abitrè; epi, selon konstitisyon an, otorite yo kapab arete yon moun si -e sèlman si- yo mete men sou li pandan lap komèt yon krim oubyen si yo gen yon manda ki sòti nan men yon ofisyèl konpetan, tankou yon jij de pè oubyen jij yon tribunal siperyè. Otorite yo dwe mennen detni an devan yon jij nan yon espas 48 tè apre arrestasyon an. Souvan, lè otorite yo te kenbe prizonye yo regilyèman nan detansyon preventif, yo pat konfòme yo avèk dispozisyon legal sa yo.

Biwo Nasyonal OPC (Biwo Pwoteksyon Sitwayen) ak 12 biwo reyjonal li yo te travay nan non sitwayen yo pou asire otorite lapolis ak otorite lajistik yo te respekte dwa moun genyen pou yo benefisyé aplikasyon pwosedi legal yo. Lè otorite yo te kenbe moun nan prizon pandan plis pase 48 tè la lwa prevwa a, OPC te gen responsabilite pou li entèvni nan non yo pou akselere pwosesis la. OPC pat gen resous pou li entèvni nan tout ka anprisonnan abitrè yo.

Nan fen mwa jiyè a, Jij Lamarre Bélizaire, ki te fèk nonme, te lanse yon mada darè dèyè Enold Florestal --ki te pote plent devan lajistik nan yon afè koripsyon kont madanm ak pitit Prezidan Martelly. Jij la te lanse tou yon manda damne ofisyèl kont youn nan avoka Misye Florestal yo, Mèt André Michel, paske li te swadizan patisipe, an 2010, nan lanmò pa bal yon bòfrè Enold Florestal ki te rele Frantz Duverseau. Se kèk manm aktif nan PNH ki te komèt asasina pa bal la. Menm jou a, ak yon manda Jij Bélizaire, PNH te arete yon frè Enold Florestal, Josué Florestal, paske li te swadizan patisipe nan asasina pa bal 2010 la. Nan mwa out la, kèk ajan PNH te bat epi arete Enold Florestal; ansuit yo te remèt li bay Jij Bélizaire pou enterogatwa sou aktivite li nan moman ki te presede lanmò Frantz Duverseau a. Enold Florestal te refize reponn kesyon yo san prezans yon avoka. Gwooup defans dwa moun, RNDDH, te vizite Enold Florestal nan Penitansye Nasyonal apre arrestasyon li, e li te konstate misye te resevwa kou pandan li te an gadavi.

Gwoup dwa moun yo te kritike aksyon Jij Bélizaire yo. Selon sa yo te di, jij la pat respekte pwosedi jidisyè yo ni lè li te relanse ankèt sou lanmò Frantzy Duverseau a, ni lè li te lanse yon manda darè ak yon manda damne dèyè 2 frè Florestal yo e dèyè André Michel. Sou direksyon yon manm CSPJ ke Bawo Avoka Ayisyen an te deziye, Mèt Jacques Letang, CSPJ te louvri yon ankèt sou fason Jij Bélizaire te aji a. Apre Jij Bélizaire pat bay okenn repons lè CSPJ te voye yon manda ba li pou 1 te fè depozisyon n nan afè sa a, li te deklare Mèt Letang pat an mezi pou li mennen ankèt sou afè a san patipri, paske Mèt Letang te afilye ak Bawo Avoka Ayisyen an (ki te pibliye yon nòt publik pou 1 kondane Jij Bélizaire nan kòmansman mwa dout la). Yon lòt manm CSPJ, Alix Civil, te ranplase Mèt Letang kòm prensipal anketè. Lè mwa desanm te rive, pat gen okenn fè nouvo nan ankèt CSPJ tap mennen sou Jij Bélizaire la.

Nan fen mwa oktòb, kèk ajan PNH te arete André Michel sou akizasyon deske li tap bloke travay lajistis apre li refize kite yo fè pèkizisyon nan machin li, yon swa kote lapolis tap fè kontwòl sou yon wout. Otorite yo te kenbe André Michel pandan rès nwit la e pandan yon bon pati nan jounen an nan landemen pou yo te poze 1 kesyon. Pandan Mèt Michel te an detansyon, li te pale avèk avoka li e avèk lòt asosye li; ansuit yo te deplase li nan plizyè lokal pandan tretman afè a. Kèk palmantè ak kolèg Mèt Michel nan Bawo Avoka a te ale nan palè jistis Pòtoprens la pou rejwenn li nan apremidi jounen 23 oktòb la, epi yo te libere li ilegalman san vyòlans pou mennen li nan Palman an kote li te rankontre ak kèk manm Chanm Depite an ak Sena a. Manifestasyon ta pral dewoule nan Pòtoprens ak Okap pou pwoteste kont arestasyon André Michel la. Apre ensidan sa yo, manm Bawo Avoka Ayisyen an te kòmanse yon mouvman grèv jeneral pou yo te pwoteste kont sa yo te konsidere kòm nuizans pouvwa jidisyè a tap komèt kont Enold Florestal ak André Michel. Plizyè fonksyonè gouvènman an, tankou minis jistis la, prezidan CSPJ a ak reprezantan Primati an, te pale pou di yo konsidere André Michel --ki te resevwa yon manda damne nan kad afè asain Frantzy Duverseau a-- kòm yon fijitif (yon moun kap kouri pou lajistis), menmsi ofisyèl gouvènman an pat lanse okenn manda dèyè li pandan li te an gadavi a. Nan mwa novanm lan, apre negosyasyon avèk avoka ki te asosye avèk André Michel, Jij Bélizaire te anile manda damne li te lanse dèyè Misye Michel la. André Michel ta pral rankontre avèk Jij Bélizaire nan syèj Bawo Pòtoprens la pou 1 te reponn kesyon li yo. Nan mwa desanm, apre revokasyon komisè gouvènman an (an palan de jij Bélizaire), grèv la te pran fen.

Wòl Lapolis ak Aparèy Sekirite a

PNH se yon enstitisyon sivil otonòm ki anba otorite yon direktè jeneral inik e ki gen ladan 1 fonksyon lapolis, administrasyon penitansyè, ponpye, sekouris dijans, sekirite

ayewopòtyè, sekirite pòtyè avèk gad kòt yo. Kapasite ak pwofesyonalm PNH te amelyore pandan ane a. Nan mwa jwen, PNH te demantle yon rezo ki te komèt omwen 12 kidnaping, li te fè 72 arrestasyon pou yon seri lòt krim, e li te sezi 7 zamafe ak 500 kilogram mariwana.

Nan mwa septanm nan, Prezidan Martelly te akeyi 40 etidyan ayisyen ki te retounen ann Ayiti a apre yo te patisipe nan yon pwogram jeni militè ak antrènman pandan 9 mwa nan peyi Ekwatè. Enjenyè yo te vin antre nan yon fòs ki te pi laj avèk inite siveyans, anti-stipefyan, afè sivil, prevansyon dezas ak pwoteksyon anviwonman an; ansuit yo te kòmanse travay nan Vale Atibonit an kolaborasyon ak yon inite enjenyè ekwatoryen ki te deja an pòs nan rejjon an e ki pat manm yon kontenjan MINUSTAH.

Enpinite pou abi ajan lapolis te swadizan komèt te rete yon pwoblèm pandan ane a. Ofisyèlman, Depatman Jistics ak Sekirite Piblik la, a travè minis li epi sekretè deta pou sekirite publik la, te la pou sipèvize travay PNH. Se OIG nan PNH ki gen misyon pou mennen ankèt entèn lè gen akizasyon kòmkwa lapolis t a mele nan movè zak; se konsa tou li la pou rekòmande aksyon administratif epi refere devan komisè gouvènman an tout afè kriminèl ki gen rapò avèk movèz kondwit lapolis. Ni OIG ni komisè gouvènman an pat kapab jere afè sa yo avèk efikasite ni regularite.

Anviwon 10 poustan efektif lapolis se te famm. Inite nan PNH ki trete vyòlans seksyèl ak lòt zak vyòlans ki fèt sou fanm poutèt tou senpleman yo se fanm (SGBV), te toujou manke mwayen. Sèvis sa a te gen 2 biwo satelit nan Fò Nasyonal ak Delma 33.

Direksyon sèvis VSBG a te note plizyè komisarya ki te baze nan Pòtoprens te gen ladan yo ajan PNH ki te resevwa fòmasyon sou kesyon VSBG pandan tout ane an.

Depi 2004 MINUSTAH, ki gen yon efektif 8.748 ofisyè militè ak polisyè entènasyonal nan mwa oktòb la, te gen kòm manda pou li bay gouvènman an asistans ak konsèy sou domèn sekirite a. MINUSTAH te toujou gen responsabilite pou l fè patwouy nan kan moun ki deplase anndan peyi a (MDAP); men san okenn pouvwa pou fè arrestasyon epi avèk yon soutyen limite li te resevwa nan men PNH, MINUSTAH te gen difikilte pou li kontwole kriminalite ak vyòlans ki te pete detanzantan (silvouplè tcheke seksyon 2.d.).

Gouvènman peyi etranje yo ak lòt antite te kontinye ofri divès tip fòmasyon ak lòt kalite asistans pou amelyore nivo pwofesyonalm PNH..

Pwosedi Arrestasyon ak Tretman Prizonye yo resevwa

La lwa pèmèt ajan lapolis yo fè arrestasyon lè yo mete men sou yon sispèk pandan lap komèt yon krim, oubyen yo kapab fè arrestasyon an apre zak la fin fèt si yo gen manda yon tribinal ki otorize sa.

An jeneral, otorite yo te pèmèt prezonye yo pran kontak ak manm fanmi yo apre lapolis te fin arete yo. Byenke, jeneralman, otorite yo te rekonèt dwa prizonye yo pou yo genyen yon avoka, majorite detni yo pat gen mwayen pou yo peye yon avoka. Kèk bawo depatmantal ak gwoup ki ofri asistans jiridik te bay prizonye pòv yo konsèy gratis. Se konsa tou, avoka kèk ONG te ofri sèvis yo gratis pou pòv yo, men gouvènman an pat genyen yon pwogram o nivo nasyonal pou konble lakin sa yo. Kòd penal la pat gen ladan 1 yon sistèm fonksyonèl ki ofri libète sou kosyon.

Arestasyon Abitrè: Selon rapò MINUSTAH, te gen kèk ka konfime kote, kontrèman ak sa lalwa ayisyèn di, lapolis te arete moun san yo pa tap komèt krim an flagran deli, e arrestasyon te fèt san manda oubyen avèk manda ki pat byen prepare. Souvan, otorite yo te arete moun sou akizasyon ki pat klè. Kèk moun yo te arete bay rapò kredib sou ka ekstòsyon, akizasyon fo, tou prizon ilegal, vyòlans fizik ajan PNH ta komèt, epi refi otorite jidisyè yo pou yo respekte obligasyon elemantè yo genyen pou yo aplike règleman legal yo. Se raman sèlman sistèm jistics la te konfòm avèk dispozisyon konstitisyonèl ki mande pou mennen prizonye yo devan jij natirèl yo nan 48 tè; epi anprizonnan pwolonje anvan jijman te reprezante yon pwoblèm grav. Nan sèten ka, prizonye yo te pase plizyè ane nan kacho san yo pat parèt devan yon jij.

Anprizonnan Anvan Jijman: Prizon preventif pwolonje anvan jijman te rete yon pwoblèm grav. Estatistik sou popilasyon kaseral la pat montre yon gwo kantite moun ki te fèmen nan komisarya polis nan tout peyi an pandan pi lontan pase 48 tè ki dwe reprezante tan maksimòm pou detansyon inisyal la. Sou anviwon 10400 moun ki te fèmen nan prizon, otorite yo te kenbe anviwon 7414 (swa 73 pouzan) ladan yo nan detansyon pwolonje anvan jijman. Anviwon 72 pouzan nan prizonye gason granmoun yo ak 78 pouzan nan prizonyè fanm granmoun yo te nan detansyon preventif anvan jijman, tandiske 80 pouzan nan timoun minè gason yo avèk 96 pouzan nan timoun minè fi yo te nan detansyon pwolonje anvan jijman yo. Detansyon anvan jijman te pi kouran anpil nan Pòtoprens kote popilasyon kaseral ki te nan detansyon anvan jijman te reprezante anviwon 58 pouzan popilasyon kasseral ki te an detansyon preventif nan tout peyi a. Lè mwa jiyè te rive, otorite yo pat ko jije 91 pouzan nan prizonye Pòtoprens yo, daprè estimasyon yo.

Nan sèten jiridiksyon ki andeyò Pòtoprens, pwopòsyon popilasyon kaseral la ki te nan detansyon preventif, te pi pwòch nòm ki defini entènasyonalman yo pase menm

pwopòsyon an nan Pòtoprens. Anpil nan prizonye ki te nan detansyon preventif yo pat janm pran kontak ak yon avoka; yo pat parèt devan yon jij non plis, ni yo pat janm resevwa yon kalandriye pou di yo ki dat jijman yo pral dewoule. Selon deklarasyon responsab prizon yo, an mwayèn majorite prizonye yo te pase ant 2 an a 5 an nan detansyon anvan jijman yo; men, daprè kèk lòt rapò, tan prizonye yo te pase nan detansyon anvan jijman yo te pi kout anpil, e tan an te varye selon jiridiksyon jeyografik la. Dire mwayèn detansyon anvan jijman nan Sen Mak, Fò Libète avèk Kap Ayisyen se te 4.0, 4.2 ak 8.6 mwa respektivman. Prizonye ki te nan Penitansye Nasyonal la te pase an mwayèn 15 mwa nan detansyon preventif, e chif la pou prizonè yo nan prizon fanm lan se te 21 mwa. Sepandan, nan mwa mas la, plizyè prizonye ki te nan Penitansye Nasyonal la te fè reprezantan Minis Jistis la konnen yo te pase plis pase 5 an nan detansyon anvan jijman yo, e pèsonèl CICR la te konfime enfòmasyon sa a.

Amnistи: Nan mwa mas la, gouvènman an te ofri amnistи pou 104 prizonye e li te komye pèn 6 lòt prizonye ki te kondane a vi, pou redwi li a 15 an. Tribunal Premyè Enstans Pòtoprens la te amnistи 4 fanm. Depatman Jistis ak Sekirite Biblik la te kolabore etwatman avèk òganizasyon defans dwa moun yo anvan liberasyon prizonye yo, dekwa pou asire yo ke moun yo te chwazi pou amnistи yo, se pat moun ki te kondane pou vyòlasyon dwa moun grav. Nan mwa doktòb la, pou komemore Jounen Entènasyonal Prizonye an, gouvènman an te ofri amnistи pou 64 lòt prizonye --pami yo te genyen 27 fanm ak tifi ki te fèmen nan prizon fanm Petyonvil la.

e. Refi pou Ofri yon Pwosè Jis e Biblik

Byenke la lwa prevwa yon pouvwa jidisye endepandan, ofisyèl wo-plase nan pouvwa egzekitif la ak pouvwa lejislatif la te eggèse anpil enfliyans sou pouvwa jidisye a e sou lapolis. Souvan te genyen akizasyon ki te di egzekitif la tap entimide otorite lajistis yo ak lòt ki te pale de koripsyon. Souvan MINUSTAH avèk ONG entènasyonal ak lokal yo te kritike gouvènman an paske li tap ese ye enfliyanse otorite lajistis yo. Jij ki te responsab afè ki te politikman sansib yo te pote plent kont enjerans pouvwa egzekitif la. Nan yon afè ki te atire anpil atansyon, ofisyèl wo-plase nan gouvènman an ki te soti Palè Nasyonal, Ministè Jistis ak Sekirite Biblik la, plis biwo Premye minis la te tonbe anba akizasyon deske yo tap fè presyon sou Serge Joseph, yon jij ki tap ankete sou akizasyon koripsyon ki te enplike kèk manm fanmi Prezidan Martelly. Se raman otorite palmantè yo te kowopere avèk pouvwa jidisye a nan ankèt sou akizasyon pou koripsyon epi kriminalite kont kèk palmantè ki te an fonksyon (silvouplè tcheke sekson 1.a.). Souvan divizyon politik e òganizasyonèl entèn ak pwoblèm finansman mete sou difikilte lojistik te deranje fonksyonman efikas CSPJ ki te gen responsabilite pou 1 siveye nominasyon

efektif ki fèt nan pouvwa jidisyè a, disiplin pamijij yo, kesyon etik ak jesyon resous finansyè pouvwa jidisyè a.

Nan tout sistèm lan te genyen pwoblèm ki te dire lontan; prensipal koz pwoblèm sa yo sete mank kontwòl ak pwofesyonnalism nan pouvwa jidisyè a. Kòm rezulta, sa te kreye gwo reta nan trètman ka kriminèl yo. An plis de sa, sistèm jidisyè a te ankeze anpil pèt nan tranblemandtè 2010 lan; sa te vin bloke pouswit yo e se sa ki fè moun ki te nan sistèm lan pat kapab jwi dwa pou yo benifisyé yon pwosè rapid.

Kòd penal la presize ki antite ki gen responsabilite pou mennen ankèt sou ka kriminèl yo; se konsa travay la te divize ant lapolis, jij de pè yo, komisè gouvènman yo ak jij denstriksyon yo. Pa konsekan, souvan otorite yo pat entewoje temwen yo, ni yo pat mennen ankèt yo jiskobou, ni yo pat konpile dosye sou afè yo, ni fè otopsi kadav yo. Byenke la lwa te bay jij yo 2 mwa pou yo mande plis enfòmasyon nan men anketè yo, otorite yo pat gen dwa itilize delè sa a plis ke 2 fwa nan chak afè. Souvan jij yo pat aplike egzijans sa a nan egzekisyon travay yo, epi anketè yo te abandone afè yo oubyen yo pat remèt dosye yo nan limit 2 mwa la lwa prevwa a. Daprè jan bagay yo te fèt, sa te bay kòm rezulta yon detansyon pwolonje anvan pwosè anpil prizonye.

Koripsyon ak absans kontwòl jidisyè te mete blokaj grav tou nan fonksyonman lajistik. Selon rapò òganizasyon defans dwa moun yo, plizyè ofisyèl nan pouvwa jidisyè a (ladan yo te genyen jij ak grefye) te mande yon frè arbitre pou yo te kòmanse yon pouswit penal, e jij ak komisè gouvènman yo pat fè anyen lè moun ki pat gen mwayen te bezwen sèvis yo. Anpil akizasyon ki te merite konfyans, te sikile toupatou sou jij ki pat gen kalifikasyon pou fè travay yo e ki te manke pwofesyonnalism; men yo te resevwa nominasyon nan pòs yo kòm favè politik. Te genyen tou akizasyon pèsistan kont dwayen tribinal yo -- ki nòmalman responsab pou distribiye dosye bay jij yo pou ankèt ak kontwòl -- ki pafwa te atribye dosye politikman sansib yo bay jij ki te gen relasyon pwòch avèk pèsonalite nan pouvwa egzekitif ak pouvwa lejislatif la. Kòm reyaksyon, souvan òganizasyon defans dwa moun yo te fè demand fòmèl pou CSPJ mennen ankèt sou konpòtman sa a, epi evalye desizyon legal otorite pouvwa jidisyè a te pran. CSPJ pat toujou asire, ak efikasite, responsabilizasyon ak transparans nan pouvwa jidisyè a. Anpil nan otorite jidisyè yo te genyen tou lòt travay a plen tan andeyò travay yo nan lajistik, menm si konstitisyon 1987 la entèdi jij yo fè lòt travay sòf nan domèn ansèyman an.

Sitiyasyon an pat evolye nan dosye ankèt Sena a tap mennen sou revokasyon komisè gouvènman Jean Renel Sénatus, yon afè ki te fè moun poze anpil kesyon lè Minis Jistis Sanon te voye l ale.

Pwosedi ki Aplike pandan Dewoulman Pwosè yo

Aparèy jidisyè a swiv yon sistèm dwa sivil ki baze sou Kòd Napoléonyen an e ki rete preske san chanjman depi 1880. Anpil nan otorite yo te neglige sèten dwa ki gen rapò ak jan yon jijman dwe fèt (an tout jistis e san pati pri), yon dwa konstitisyon an garanti.

Anplis de sa, konstitisyon an wete nan men otorite lajistik ak lapolis tout dwa pou yo poze yon sispèk kesyon san prezans yon avoka oubyen yon reprezantan legal ke suspèk la chwazi, amwans ke suspèk la refize egzèse dwa sa a.

Konstitisyon an bay akize yo prezonpsyon inosans, menm jan li ba yo dwa pou yo asiste pwòp pwosè yo, konfwonte temwen ostil, konvoke temwen epi prezante prèv nan pwòp defans yo. Souvan jij yo te nye dwa sa yo. Pèsepsyon enpinite ki te toupatou te dekoraje sèten temwen; konsa yo pat vle fè depozisyon nan tribunal. Akize yo ak avoka yo te gen posiblite pou yo erifye prèv ki te nan men ministè piblik la anvan pwosè yo, epi akize yo te gen dwa fè apèl.

Apre piblikasyon yon rapò Inite Lit Kont Koripsyon an (abreje fransè: ULCC) sou detounman fon nan pwogram edikasyon gratis nasyonal la, komisè gouvènman Gonayiv la, Mèt Enock Gène Génélus, te fè arete epi mete nan prizon plizyè nan direktè lèkol lokal yo (pami yo te gen yon kandida pou mèri Gonayiv la ak vis prezidan pati politik Mouvman Kretyen pou yon Nouvèl Ayiti an (MOCRENHA), Pastè Roosevelt Augustin, ansanm avèk Delinois Dalencourt plis Emmanuel Baptiste. Avoka Pastè Augustin yo te pwoteste rapidman kont arrestasyon sa yo, e dwayen Tribunal premye enstans Gonayiv la, Berry Petit-Frère, te pase lòd pou yo libere detni yo touswit. Nan mwa me a, apre Enock Gène Génélus te refize rekonèt lòd sa a nan yon premye tan, Depite Gonayiv la, Sadrac Dieudonné, ki te chèf pati politik MOCHRENA, te deklare arrestasyon yo te fèt pou rezon politik e sete yon fason, daprè li, pou benefisyé Neil Latortue, frè yon konseye prezidan an, ki te gen entansyon tou pou l prezante kandidati li pou mèri Gonayiv la nan pwochen eleksyon minisipal yo. Nan fen mwa me a, komisyón jistis Sena a te konvoke Minis Jistis Sanon ak Mèt Génélus nan yon seyans espesyal pou yo te fè depozisyon yo sou arrestasyon ki te fèt apre piblikasyon rapò ULCC a. Nan depozisyon Mèt Génélus te fè a, li te di li pat janm resevwa lòd nan men Dwayen Petit-Frère pou l te libere direktè lekòl yo. Imedyatman komisyón jistis Sena an te bay Minis Sanon enstriksyon pou li mande komisè gouvènman Gonayiv la fè libere Roosevelt Augustin avèk lòt yo, ki an fèt te jwenn liberasyon yo yon ti tan apre sa.

Te gen feblès nan fonksyonman tribunal de pè yo, ki se tribunal ki pi ba nan sistèm jistis la. Jij yo te prezide an refere selon disponibilite pèsonèl yo e souvan yo tap fè lòt travay

a plen tan. Se raman ajan lapolis te la pou mentni lòd pandan seyans yo nan tribinal yo, e souvan okenn grefye pat preznan. Souvan tou kout-lajan anba tab te fè jij yo pa òganize seyans sou yon dosye.

Plizyè kote, sitou nan milye riral yo, Konsèy Administrasyon Seksyon Kominal yo (KASEK) te pran plas jij piblik yo e se yo ki te gen otorite pou deside arestasyon, anprizonnman epi pwononse jijman. Sèten KASEK te transfòme biwo yo an sal dodyans.

Prizonye ak Detni Politik

Pat gen oken rapò sou prizonye oubyen detni politik.

Pwosedi Jidisyè nan Afè Sivil ak Solisyon

Moun ki te swadizan viktим abi dwa moun, te gen posibilité, daprè lalwa, pou yo prezante afè an devan yon jij pou fè vyòlasyon yo sispann. Tribunal yo te kapab akòde domaj ak enterè pou plent ki te gen rapò avèk abi dwa moun si yo te prezante yo devan fowòm sivil. Li te difisil pou moun chache jwenn rekou nan kalite afè sa yo, e se raman demach konsa te reysi.

Ankèt sou akizasyon kont Jean-Claude Duvalier apre denonsyasyon deske li te mele nan zak vyòlasyon dwa moun pandan li te sou pouvwa a, te kontinye paske yongwop swadizan viktим te ale ann apèl kont desizyon lajistis te pran nan yon jijman ak jiri nan mwa janvye 2012 e ki te mande pou yo kite tonbe akizasyon vyolasyon dwa moun ak krim kont imanite pleyan sa yo te pote kont M. Duvalier. Nan mwa janvye an, jij kou dapèl yo te konvoke fòmèlman prezans Jean-Claude Duvalier pou li te fè depozisyon 1 nan afè a. Plizyè fwa M. Duvalier te eseye evite reponn konvokasyon sa a, jis tan yo te oblige 1 parèt nan tribunal nan fen mwa fevriye a. An fevriye, menm tribunal la te rejte efò avoka M. Duvalier yo tap fè pou lajisis kite afè a tonbe, paske, daprè avoka sa yo, pleyan yo -- ki te swadizan viktим vyòlans pandan rejim Jean-Claude Duvalier a -- pat genyen kapasite jiridik epi kou dapèl la pat genyen konpetans materyèl pou 1 trete dosye sa a. Nan mwa avril la, jij kou dapèl yo te kòmanse tandem depozisyon temwen ki te di yo te swadizan soufri abi nan men moun sou rejim Jean-Claude Duvalier a. Odyans yo te fini nan mwa me a; men, lè mwa novanm te rive, komisè gouvenman an potko pran yon desizyon toujou sou afè a..

Lè yon dosye te gen rapò avèk dwazimen yon moun, moun oubyen òganizasyon te kapab pote dosye konsa evan Komisyón Entè-Amerikèn Dwa moun nan ki, limenm, kapab soumèt dosye a devan Tribunal Entè-Amerikèn Dwa moun nan. Tribunal sa a gen otorite

pou l deside rekou sivil pou viktim yo -rekou sa yo kapab gen ladan yo yon konpansasyon jis.

Restitisyon Byen Moun

Selon kèk rapò izole, gouvènman an pat bay dedomajman pwopòsyonèl lè li te oblige pran byen moun nan men yo, epi li te pran anpil tan pou l bay konpansasyon yo.

f. Entèferans Abitrè nan Lavi Prive, Zafè Familyal, Kay oubyen Korespondans

La lwa entèdi kalite aksyon sa yo, e, an jeneral, gouvènman an te respekte dispozisyon legal yo. Sepandan, plizyè rapò te denonse ajan gouvènman an ki te prezan lè te genyen degèpisman ak relojman fòse moun deplase yo.

Seksyon 2. Respè pou Libète Sivil, tankou notaman:

a. Libète Lapawòl ak Libète laprès

Lwa peyi a prevwa libète lapawòl ak libète laprès. Jeneralman gouvènman an ak eli yo terespekte dwa sa yo nan fason yo te fonksyone. Medya endepandan yo te aktif e yo te eksprime yon gwo gam opinyon san okenn restriksyon. Te genyen akizasyon kont ofisyèl ak ajan sekirite ki tap nui oubyen menase jounalis ki te kritike gouvènman an (silvouplè tcheke seksyon 1.c.).

Libète laprès: Medya endepandan yo te aktif e yo te eksprime opinyon yo sou plizyè domèn san okenn restriksyon fòmèl. Sepandan, te gen plizyè ensidan ki, selon nouvèl yo, ta gen rapò avèk ofisyèl gouvènman santral la ak gouvènman lokal yo ki ta fè vyòlans ak reprezay sou jounalis. Poutèt sa, sèten medya endepandan te deklare yo te santi yo pat kapab kritike gouvènman an an tout libète. Nan mwa jiyè an, yon òganizasyon defans dwa moun ki rele Platfòm Organizasyon Dwa Moun, te kondane sa li te konsidere kòm yon ogmantasyon nan agresyon sèten otorite publik te komèt sou jounalis pandan ane an. Sèten jounalis ak ONG te pèsiste nan kritik yo kont fason gouvènman Martelly a tap trete laprès. Plizyè rapò te denonse ajan lapolis ann inifòm ak lòt ofisyèl gouvènman an poutèt yo tap nui oubyen agrese jounalis pandan yo tap fè travay yo.

Nan mwa fevriye a, anvan festivite Kanaval ane a, Minis Jistis Sanon te pibliye yon nòt pou laprès pou li raple efò ministè an tap kontinye fè pou konbat difamasyon, e li te ensiste pou l di li pa tap tolere menas, aksyon ou diskou nan medya yo ki ankouraje moun komèt vyolans. Asosyasyon Nasyonal Medya Ayisyen yo (ANMH) te reyaji avèk yon

kritik kont desizyon Minis Sanon an, e li te site jan gouvènman an te itilize lwa sou difamasyon ane 1986 la pou li limite libète lapawòl. Sena a te konvoke Minis Sanon pou l te fè depozisyon l nan fen mwa fevriye a; pandan seyans la, minist la te deklare li tap tou senpleman ranpli manda li te genyen poul fè respekte lwa palman an te vote yo, e lejislatè yo ta dwe rantre lwa sou difamasyon an si yo te konsidere li kòm yon menas pou libète laprès.

Vyòlans ak Nuizans: Pandan tout ane a, plizyè jounalis te sibi menas, zaknuisans ak agresyon fizik akòz nouvèl yo te bay. Nan sèten ka, otorite gouvènman an te patisipe nan zak sa yo. Kèk ka ki te atire anpil atansyon nan ane presedan yo te vin rebondi.

Nan mwa janvye a, Kou Dapèl Hench la te elimine akizasyon lajistis te resevwa kont Jean Soverne Delva, ansyen mè Tomond lan. Selon akizasyon sa yo, M. Delva te kache epi pwoteje youn nan ajan sekirite li yo, Jean-Robert Vobe, apre M. Vobe te blese gravman pa bal yon jounalis Télé Zenith, Wendy Phele, nan Tomond ann avril 2011. Nan fen mwa fevriye a, M. Delva te jwenn nominasyon pou li renouvre manda li kòm majistra kominal Thomond. Pwopryetè Radyo Tele Zenith la, Rony Colin ak Liliane Pierre-Paul ki se yon reprezantan ANMH, te ekri yon lèt tou louvri voye bay Minis Jistis Sanon ak Premyè Dam nan, Sophia Martelly, lèt kote yo te kritike desizyon kou dapèl la.

An fevriye, 2 jounalis Radyo RFM, Watson Phenor avèk Etzer Cesar, te deklare yo te resevwa plizyè bastonad nan men ajan sekirite palè nasyonal pandan kanaval lan nan vil Okap. (silvouplè, tcheke seksyon 1.c.). Okenn arrestasyon pat fèt apre ensidan sa a.

Asasina jounalis Jean Dominique la, ki te rive nan ane 2000 , te rete san solisyon. Sepandan, otorite lajistis yo te konvoke plizyè gwo pèsonalite pou yo te fè depozisyon yo nan kad ankèt ki tap fèt sou afè sa a, apre responsab jiridik konsène yo te relouvri dosye a. Yon tribunal te konvoke ansyen Prezidan René Préval nan mwa mas la ak ansyen Prezidan Jean Bertrand Aristid ann avril; yo tou le 2 te fè depozisyon yo devan jij denstriksyon yo.

An mas, nan Mibalè, Jij de pè Sodo a, Sauter Floris, te akize 3 jounalis ki tap travay pou Radyo Rezistans FM -- Simon Lionel, Israël Roger Claudy ak Rabeau Louis -- pou difamasyon, paske yo te bay nouvèl sou yon konfli pou tè ki te enplike Jij Floris. Jij Floris ak avoka li yo te fè rele jounalis yo devan lajistis pou egzije yo prezante ekskiz yo piblikman, e jounalis yo te refize fè sa. Apre ensidan sa a, Asosyasyon Jounalis Mibalè a te denonse konpòtman jij la.

Nan menm mwa me an, Davidson Alcime, yon journalis "Radyo Paradis" ak "Tele Paradis" ki baze nan vil Okap, te deklare li te resevwa menas lè direktè Ministè jenès ak spò pou Depatman nò an, Welsy Borgella, te di li tap touye l apre li fè yon emisyon pou evalye 2 premye ane M. Borgella ak Prezidan Martelly te pase nan fonksyon yo. Apre emisyon an, M. Borgella te swadizan menase M. Alcime pandan yon rankont yo te fè pa aza. M. Alcime te bay yon konferans pou laprès apre rankont sa a pou l te denonse menas yo.

Pandan yon seyans palman an nan mwa jwen kote Premye Minis Laurent Lamothe tap fè depozisyon 1, ajan sekirite palman an te agrese 2 journalis ki rele Fegentz Canès Paul e Patrick Souvenire. M. Paul te deklare yo te kase kòt li e li te resevwa yon blesi nan tèt apre youn nan ajan yo te frape l plizyè fwa ak kout-kwòs zam li. 2 journalis yo te depoze plent kont ajan sekirite palman yo nan Tribunal premyè enstans Pòtoprens la. Lè mwa septanm te rive, e pat gen okenn eleman nèf nan dosye sa a.

Kontwòl oubyen Restriksyon sou Sa Moun ap Di: Pat gen okenn ka kontwòl gouvènman an ta kòmandite.

Lwa sou Difamasyon / Sekirite Nasional: Otoite yo pat evoke okenn lwa sou difamasyon oubyen dispozisyon sou sekirite ki te evoke pou yo te detrui piblikasyon dokiman ki kritike politik gouvènman oubyen otorite piblik yo.

Libète nan Afè Entènèt

Gouvènman an pat mete okenn restriksyon sou aksè nan entènèt la, ni pat gen nouvèl kredib ki ta di gouvènman an te siveye imèl oubyen deba ki tap fèt nan blòg yo san otorizasyon legal apwopriye. Dapre Inyon Entènasional Telekomunikasyon, anviwon 11 poustan nan sitwayen yo te sèvi avèk entènèt.

Libète Inivèsitè ak Aktivite Kiltirèl

Gouvènman an pat mete okenn restriksyon sou libète inivèsitè yo ni sou aktivite kiltirèl yo.

b. Libète Reyinyon Pasifik ak Libète Asosyasyon

Konstitisyon an garanti dwa pou moun reyini pasifikman ak libète asosyasyon. An jeneral gouvèman an te respekte dwa sa yo.

Libète Asosyasyon

Ane sa a te differan ak plizyè nan ane ki te vini anvan yo, paske pat gen okenn ka lanmò ki te anrejistre nan festivite ki te dewoule nan mwa fevriye ak jiyè pou selebre kanaval la.

Te genyen kèk sityasyon kote lapolis te itilize fòs pou 1 mentni lòd pandan manifestasyon tap dewoule (silvouplè tcheke seksyon 1.a.). Sitwayen yo dwe fè yon demand pèmi pou yo kapab òganize manifestasyon ki legal. Nan sèten ka, manifestasyon politik yo te lakoz lapolis reyaji avèk agresivite. Nan sèten lòt ka, lapolis pat bay pèmi bay moun ki te vle òganize yon manifestasyon, paske otorite yo te pè pou manifestasyon yo pat pwovoke plis vyolans (silvouplè tcheke seksyon 6).

Nan tout peyi a, kèk gwoup te òganize manifestasyon enpwovize devan biwo leta ki enpòtan oubyen sou pi gwo wout piblik yo. Souvan gwoup sa yo te enstale barikad; nan kèk nan barikad sa yo te gen kawotchou avèk fatra ki tap boule; te menm gen manifestan ki te voye wòch ak boutèy sou pasan nan zòn lan, sou machin PNH avèk Nasyonzini.

Pat gen okèn novo fè nan ankèt ki te swiv asasina 4 moun deplase ki tap viv san pèmi nan Parc La Visite la pandan yon degèpisman fòse gouvènman an te facilite.

c. Libète Konfesyon

Silvouplè konsilte rapò sou libète konfesyon *Depatman deta an* nan adrès www.state.gov/j/drl/irf/rpt.

d. Libète Sikilasyon, Moun ki Deplase Anndan Peyi a (MDAP), Pwoteksyon Refijye, ak Moun Apatriid

La lwa prevwa libète sikilasyon moun anndan peyi a, vwayaj nan peyi etranje, emigrasyon ak rapatriaman. Jeneralman gouvènman an te respekte dwa sa yo. Gouvènman an te kowopere avèk òganizasyon entènasyonal yo, òganizasyon imanitè yo, e avèk lòt peyi, pou ofri pwoteksyon ak asistans pou moun ki deplase anndan peyi an, refijye, refijye kap tounen nan peyi a, moun ki bezwen azil, moun ki apatriid ou san peyi, avèk lòt moun ki nan kondisyon ki bay kè-sote (silvouplè tcheke seksyon 1.d.). Sepandan, òganizasyon defans dwa moun ayisyen ak entènasyonal te atire atansyon sou konsantman gouvènman an oubyen patisipasyon aktif gouvènman an nan degèpisman fòse moun MDAP yo pou fè yo pati kite tant yo.

Vwayaj aletranje: Enstiti Byenèt Sosyal ak Rechèch (IBESR), ki anba Ministè Afè Sosyal ak Travay, te aplike yon politik kote li te fè obligasyon pou timoun minè ki tap pati nan peyi etranje san paran yo, genyen dokiman ki montre paran yo te otorize deplasman sa yo. Dapre deklarasyon ofisyèl IBESR yo, politik sa a te sèvi pou dekourage trafik ak kontrebann timoun pandan tout ane a (silvooplè tcheke seksyon 6).

Emigrasyon ak Rapatriman: Nan rapò gwooup defans dwa moun yo ak gwoup imanitè yo te pibliye, te genyen deklarasyon sou otorite polis Repiblik Dominikèn ki te arete epi rapatriye ouvriye ak migran ayisyen ki te nan Repiblik Dominikèn yon manyè ki te vyole dwa sivik Ayisyen yo. Organizasyon Entènasyonal Migration (OIM) te travay avèk otorite ayisyen yo pou fasilite rapatriman Ayisyen ki tap viv e travay nan Peyi Panyòl. Yon ONG lokal ki okipe afè migrasyon, Jeannot Success Border Network, te kritike sityasyon an e li te bay responsab imigrasyon nan gouvènman ayisyen an tò, paske yo pat travay avèk kòlèg dominiken yo pou garanti rapatriman Ayisyen yo te dewoule an tout sekirite.

Moun ki Deplase Anndan Peyi a (MDAP)

Gouvènman an te patisipe nan efò pou fè pwomosyon retou volontè an tout sekirite, oubyen relojman moun ki te deplase anndan peyi a (MDAP) kòm konsekans tranblemandtè a; men li te bezwen yon gwo apui operasyonèl e finansye nan men patnè entènasyonal yo. Aksyon sa yo te reprezante yon gwo faktè nan efò ki te fèt pou redwi popilasyon MDAP yo pandan ane a. Peyi a te kontinye gen ladan n kan pou MDAP yo, avèk yon gwo konsantrasyon kan sa yo nan zòn metropolitèn Pòtoprens la; daprè kalkil yo, chif la te monte rive 306 kan. Selon evalyasyon ki te fèt nan mwa septanm, kantite MDAP ki te rete nan kan yo te anviwon 172.000 moun, e anviwon 113.300 ladan yo te kite kan yo oubyen t al viv lòt kote pandan ane a. Estatistik sou obsèvasyon OIM te fè e pibliye sou mouvman popilasyon moun MDAP yo apre tranblemandtè a, te montre yon rediksyon 89 poustan konparativman a nivo pi elve popilasyon sa a te atenn nan pik li nan mwa jiyè 2010 la.

Avèk asistans patnè entènasyonal yo, gouvènman an te kontinye avèk pwogram pilòt relojman li an ki rele Pwojè 16/6. Nan fen ane 2012 la, 11.000 fanmi ki tap viv nan kan MDAP te benefisyé de pwojè sa a, e sa te redui popilasyon yon gwo kantite kan ki te vizib anpil sou teren piblik yo nan Pòtoprens. Plizyè ONG ak patnè entènasyonal te mete an plas kèk lòt pwogram relojman ki te sanble avèk Pwojè 16/6 la. Anviwon 90 poustan nan tout fwaye MDAP ki te pati kite kan yo pandan ane a, te pati paske yo te resevwa apui pwogram relojman ki te fonksyone avèk asistans nasyonal oubyen entènasyonal.

Selon yon rapò OIM te pibliye an jiye, yon gwo pwopòsyon popilasyon ki te toujou anba tant pandan ane, pat gen okenn mwayen vyab pou yo peye lwave oubyen jwenn lòt altènativ nan ka dijans. Byenke kèk nan pi gwo kan MDAP yo te resevwa soutyen ONG, Nasyonzini ak fòs lapolis lokal yo, anpil lòt kan te rete san kontwòl ni règleman sou jan pou yo fonksyone; mank resous te kreye gwo presyon epi posiblite pou moun yo te jwenn dlo epi viv nan bon kondisyon ijyèn te limite anpil.

Avèk prezans fòs polis Nasyonzini an (UNPOL), MINUSTAH te rive mentni prezans li nan kan MDAP yo e li te ofri sèvis sekirite 24 sou 24; men, daprè nouvèl yo, nivo vvolans la te wo anpil. Sepandan, menm nan kan yo ki te gen prezans polis, rezidan yo ak obsèvatè entènasyonal yo te rapòte pwoteksyon kont vvolans pat tèlman efikas (pami zak vvolans yo, te gen vvolans seksyèl ak vvolans ki baze sou sèks, krim iben ak degèpisman fòse). Manm MINUSTAH avèk UNPOL pat gen otorite pou yo arete moun ; jeneralman yo te fonksyone kòm fòs disyazyon e yo pat angaje aktivman nan fè travay lapolis. Antant entènasyonal ki gouvène fonksyonman MINUSTAH te egzije prezans yon ajan PNH pou nenpòt operasyon polisyè; donk, an fèt, sa te anpeche ajan MINUSTAH yo patisipe nan prevansyon kriminalite nan kan MDAP yo san yon prezans PNH. PNH te manke efektif; donk, pafwa sa te anpeche patenarya a fonksyone avèk efikasite. Travayè entènasyonal ki nan kan yo te remake PNH avèk MINUSTAH pat toujou genyen relasyon pozitif avèk MDAP yo. Daprè sa rezidan kan yo avèk travayè te rapòte, majorite patwouy lapolis yo --kit se te UNPOL, kit se PNH-- te kontwole sèlman perimèt kan yo e jeneralman yo pat fè patwouy apre solèy te kouche.

Sèten MDAP te resevwa lajan, sèvis oubyen toulede kòm ankourajman pou yo te pati kite kan yo e yo te rive fè sa sanpwoblèm, tandiske kèk lòt te tou senpleman deplase pou yo t al enstale yo nan lòt kan ki pat anba okenn kontwòl.

Daprè done sou degèpisman fòse ki nan rapò òganizasyon entènasyonal kap travay avèk MDAP yo, pou tout mwa septanm lan, anviwon 4,3 poustan nan MDAP yo (4908 moun) ki te kite kan yo pandan ane an, sete moun yo te ekspilse pa lafòs.

Rive nan mwa septanm, OIM te rapòte 75 poustan nan MDAP ki tap viv toujou nan kan ki te rete yo, te okipe teren prive e, nan kèk ka, pwopriyetè teren sa yo te pase alaksyon poukонт yo pou yo te mete MDAP yo deyò. Nan plizyè ka, pwopriyetè teren prive yo te pran inisyativ pou yo kwape pa lafòs rezidan ki te nan kan MDAP yo, pafwa yo te fè avèk patisipasyon ofisyèl gouvènman lokal yo ak ajan PNH. Nan mwa davril la, Amnisti Entènasyonal te fè soti yon rapò ki te di byen souvan ofisyèl lamèri avèk lapolis te itilize otorite yo pat genyen pou yo te mete deyò MDAP ki tap viv sou teren prive. Selon rapò a, la lwa tabli yon pwosedi konplike e ki pran anpil tan pou yon moun kòmanse yon

degèpisman fòse. Daprè sous MINUSTAH yo, depi 2010 pat gen yon sèl demand pou pwosedi degèpisman fòse ki te depoze nan yon tribunal.

Nan fen mwa dävril la, delege minis la, M. Auguste, te pibliye yon deklarasyon ki te lage dout sou rapò Amnistî Entènasyonal la e ki te deklare gouvènman an tap fè tou sa li te kapab pou l garanti diyite ak pwoteksyon popilasyon MDAP yo, pi presizeman gras ak pwogram 16/6 li a. Gwoup lokal ak entènasyonal defans dwa moun yo ak òganizasyon imanitè yo te konstate gouvènman an pat gen yon reyaksyon apwopriye devan degèpisman fòse otorite sektè piblik la avèk lapolis te enpoze pandan ane an.

Toujou nan mwa dävril la, PNH te reponn lè dezòd te pete aprè yon tantativ pou kwape pa lafòs moun ki te nan kan MDAP Accra a, ki te swadizan sitye sou yon teren ki te pwopriyete yon avoka Jean-Claude Duvalier, Reynold George. Yon moun te pèdi lavi li nan vyòlans la (silvouplè tcheke seksyon 1.a.).

Nan mwa jwen an, otorite yo te degèpi pa lafòs anviwyon 150 fanmi nan kan MDAP Bristou ki nan Pégu-Ville. Selon temwen, nan mwa avril la, prezime pwopriyetè a, Julius Dufresne -- yon bon zanmi e asosye Prezidan Martelly nan biznis-- te menase rezidan yo e li te bay yo lòd pou yo bwote al viv yon lòt kote. Lè li te tounen le 4 jwen avèk lòt sivil, 2 machin PNH ki te gen 14 ajan ladan yo, plis Mario Brutus (mari mè Petyonvil la ke M. Martelly te nonmen), M. Dufresne te egzekite ekspilsyon an ki te dire jis nan landemen maten; nan okazyon an, yon traktè te detwi 12 tant MDAP. Selon rapò ajan UNPOL ki te sou plas lè ensidan an tap pase a, rezidan kan yo te reziste e PNH te arete 11 moun. Le landemen, Misye. Dufresne ak Misye Brutus te retounen avèk menm 14 ajan PNH yo ankò, yon traktè plis yon kamyon fatra e yo te detwi tout tant avèk efè pèsònèl moun ki te rete yo. Yon pati nan teren Bristou a te sou anplasman yon sant spòtif gouvènman an te pwojte pou li konstwi. Ofisyèl gouvènman an te note anpil ajan PNH ki te patisipe nan degèpisman fòse yo, te petèt resevwa lajan nan men manm konsèy minisipal la oubyen pwopriyetè teren prive yo, epi yo pa tap opere anba otorite PNH lè yo tap patisipe nan aktivite sa yo. Apre ensidan Bristou a, delege Minis la, M. Auguste, te kontakte Sekretè Seta Sekirite Piblik la, Reginald Delva, ak Premye Minis la pou egzije yon ankèt e ankouraje yon dyalòg pou anpeche lòt ensidan rive.

Pwoteksyon Refijye

Aksè nan azil: La lwa prevwa yon stati refijye oubyen azil a travè misyon diplomatik ayisyen oubyen konsila ki nan peyi etranje. Anplis de sa, moun kapab soumèt yon petisyon pou yo resevwa azil a travè biwo lokal Wo Komisarya Nasyonzini pou Refijye a

(UNHCR). Sepandan, pat gen okenn rapò sou demand pou stati sa a. Nan ane 2012 la, UNHCR an te anrejistre 11 kiben ki te mande egzil.

Moun ki san Nasyonalite

Sistèm rejist eta sivil la pa te fonksyone kòmsadwa; donk li pat bay okenn estimasyon ki merite konfyans sou kantite moun apatrid ki te prezan nan peyi a.

Seksyon 3. Respè pou Dwa Politik: Dwa sitwayen yo pou yo Chanje Gouvènman yo

La lwa te prevwa sitwayen yo gen dwa pou yo sèvi ak mwayen pasifik pou yo chanje gouvènman yo, e sitwayen yo te egzèse dwa sa a, an pratik, a travè eleksyon peryodik, lib e ekitab ki te baze sou sifraj inivèsèl.

Eleksyon ak Patisipasyon Politik

Eleksyon Resan: Peyi a te òganize 2 tou eleksyon prezidansyèl avèk lejislativ nan ane 2010 ak 2011. Michel Martelly te ranpòte dezyèm tou eleksyon prezidansyèl la. Nan dezyèm tou sa a, te genyen kèk ka izole kote yo te anrejistre fwod, lis elektè ki te gen defo, bouraj bwat bilten, entimidasyon plis yon sèten kantite zak vyòlans. An jeneral, obsèvètè entènasyonal yo ak sosyete sivil la te konsidere dezyèm tou eleksyon an kòm lib e ekitab.

Akoz enpas lan ki tap pèsiste ant pouvwa egzekitif la, pouvwa lejislatif la e pouvwa jidisyè a sou pwosedi yo ki apwopriye pou etabli e pwomilge yon lwa elektoral epi pou òganize elekesyon yo, gouvènman an pat ko menm òganize eleksyon pasyèl pou Sena a ni eleksyon lokal yo ki, nan sèten ka, te gen plizyè ane reta. Manda tout otorite lokal e minisipal yo te pran fen nan mwa me 2011, tandiske manda yon tyè Sena a te pran fen ann me 2012. 10 syèj nan Sena a te rete vid toujou ; sa te kreye anpil pwoblèm koròm nan chanm sa a – e lè manda anpil nan otorite minisipal e lokal te fini nan mwa me 2011, gouvènman an te nonmen pou ranplase yo moun kèk obsèvètè konsidere kòm pwòch pouvwa an plas la. Prezidan Martelly te resevwa anpil kritik, paske li te ranplase ofisyèl ki te eli demokratikman avèk moun gouvènman an te nonmen pou rezon politik. Le 19 avril, Kolèj Tranzitwa Konsèy Elektoral Pwovizwa a (CT/CEP), ki te gen ladan li 3 reprezantan chak nan 3 pouvwa gouvènman an, te antre an fonksyon; sa te mete fen nan yon enpas kreyasyon antite sa a te koze e ki te dire 9 mwa.

CT/CEP a, ki gen responsabilite pou li òganize eleksyon yo, te mete avèk reprezantan sosyete civil la e pati politik yo pou yo redije yon lwa elektoral. Lè travay la te fini, CT/CEP a te transmèt pwojè lwa a bay pouvwa egzekitif la le premyye jiyè. Gouvènman Martelly a te kreye pwòp gwooup travay li ki te pran 2 mwa pou li analize epi revize pwojè lwa sa a. Sosyete civil la, pati politik opozisyon an ak palmantè yo te kritike aksyon sa a, e yo te akize Prezidan Martelly deske li te sòti pou li mete pwosesis elektoral la an reta.

Prezidan Martelly to site tou lwa elektoral 2008 la pou 1 defann yon rediksyon yon ane sou manda 6 zan 10 senatè ki te prete sèman nan ane 2009 yo. Pozisyon sa a te jwenn opozisyon pèsonalite politik nan peyi a ak reprezantan kominate entènasional la, paske, daprè yo, konstitisyon an te pèmèt ane an plis la sou manda 10 senatè yo.

Nan dat 27 out, pouvwa egzekitif la te voye bay palman an yon vèsyon lwa elektoral 2013 la ki te gen anpil revizyon ladan l. Nan Atik 245 la, lwa elektoral sa a prevwa manda senatè ki te eli an 2009 yo tap pran fen pi bonè (janvye 2014). Nan dènye jou sesyon chanm bas palman an nan dat 9 septanm lan, li te pase yon vèsyon amande pwojè lwa a ki te rejte entèpretasyon prezidan an te bay sou kesyon manda senatè yo e ki te fikse janvye 2015 kòm dat ekspirasyon manda a. Le 2 oktòb, Sena a te vote yon lòt vèsyon pwojè lwa sa a ki te gen plis amandman toujou e ki te fiksee janvye 2015 tou kòm dat ekspirasyon manda 10 senatè ki te eli an 2009 yo.

Le 14 oktòb, sou direksyon gwooup ekimenik Relijyon pou Lapè, Prezidan Martelly ak lidè palman an te kòmanse fè chita-pale pou rezoud yon dezakò ki tap dire depi plizyè mwa sou lwa elektoral la, kalandriye elektoral la ak lòt kesyon ki te lye avèk 2 kesyon sa yo. Apre yon premye echanj ki te debouche sou yon akò konsènan mwayen pou fè bon jan negosyasyon, pouvwa egzekitif la te fè konsiltasyon jeneral avèk plizyè depite ak senatè nan kòmansman mwa novanm lan pou yo te negosye sou yon manyè pou yo fè dosye eleksyon yo avanse.

Nan mwa novanm lan, Prezidan Martelly te konvoke yon sesyon ekstrawòdinè pouvwa lejislatif la (yon asanble nasyonal) pou pèmèt chanm depite a vote sou yon vèsyon lwa elektoral la Sena a te apwouve le 2 oktòb. Le 27 novanm, chanm depite a te vote an favè vèsyon pwojè lwa Sena an to ratifye a. Le 4 desanm, palman an te voye yon vèsyon final lwa elektoral la bay pouvwa egzekitif la pou siyati epi piblikasyon. Le 10 desanm, gouvènman an te pwomilge youn nouvo lwa elektoral ki te prepare teren an pou eleksyon yo dewoule an 2014. Lè Prezidan Martelly te siyen lwa a, li te fè konsesyon e li te aksepte kèk dispozisyon li pat apiye, men ki te reprezante pozisyon palmantè yo.

Pati Politik: Ann avril, chanm depite a te vote yon lwa ki te pran anpil tan pou li parèt nan jounal ofisyèl la e ki te reji kreyasyon, fonksyònman ak finansman pati politik yo. Sena a te deja vote lwa sa a ann avril 2012. Daprè lidè soryete civil la ak pati politik yo , lwa sa a te enpòtan pou jere eleksyon ki tap pare pou fèt yo ak eleksyon ki gen pou fèt nan lavni. Gouvènman Martelly a te refize siyen ni pibliye legislasyon an; donk li te voye 1 tounen bay palman an avèk anpil revizyon nan majorite atik yo. Lwa a te nan lòd di jou ajanda konvokasyon pouvwa lejislatif la Prezidan Martelly te mande nan mwa novanm lan; sa te pèmèt palman an refè konsiderasyon sou lwa. Nan kòmansman mwa desanm lan, chanm bas la te vote pou rejte revizyon Egzekitif la te pwopoze yo. Lwa sou pati politik yo te toujou devan sena a pandan gran kò a tap evalye revizyon Egzekitif la te fè yo.

Patisipasyon Fanm ak Minorite yo: Chanm Depite a te gen 5 fanm ladan n e pat gen okenn fanm nan sena a. Nan mwa me 2012 la, Prezidan Martelly te pwomilge yon seri amandman konstitisyonèl; pam yo te gen yon amandman ki te rekonèt prensip "omwen 30 poustan patisipasyon fanm nan vi nasyonal la ak nan fonksyon publik la." Poutèt sa, te genyen yon gwo ogmantasyon nan kantite fanm ki te jwenn nominasyon pou yo sèvi nan pouvwa egzekitif la pandan ane 2012-13 la. Rive nan mwa novanm, 8 sou 23 minis epi youn sou 10 sekretè deta yo se te fanm. 4 sou 9 konseye CT/CEP a ki te nome ann avril yo, se te fanm. Direktè jeneral konsèy la se te yon fanm tou. Youn nan 9 manm CSPJ a e youn sou 9 manm Kou Kasasyon an se te fanm. An desanm, palman an te inogire yon biwo pou ekite nan zafè ki gen rapò ak tretman moun daprè sèks yo. Objektif biwo sa a, ki te anba direksyon Depite Josie Marie Etienne, se santre yon atansyon espesyal sou inkòporasyon konplè kesyon tretman moun daprè sèks yo nan lejislasyon ki an kou yo, epi sou redaksyon nouvo lejislasyon ki gen pou poze pwoblèm inegalite yo

Lwa ki te gen rapò avèk eleksyon yo depi 2008 te pouse pati politik yo seryezman pou yo chache jwenn kandida fanm; men pati yo te toujou manke ranpli kritè ki nesesè pou yo te benefisyé de ankourajman sa a. Dispozisyon ki rapò avèk sèks moun ki nan vèsyon lwa elektoral 2013 la, te rankontre anpil rezistans nan chanm bas palman an; pandan pwoesis evalyasyon pwojè lwa a, chanm depite a te retire pratikman tout dispozisyon ki gen rapò ak sèks moun ke CT/CEP a ak pouvwa egzekitif la te mete nan vèsyon pa yo. Le 2 oktòb, Sena a te remete nan plas yo majorite dispozisyon ki gen rapò avèk sèks la e li te site obligasyon li genyen pou 1 swiv amandman konstitisyonèl palman an te fèk vote yo e ki te te egzije yon patisipasyon 30 poustan pou fanm yo. Nan fen mwa novanm lan, Chanm bas la te adopte revizyon Sena a te fè a. Gwoup defans dwa fanm yo te kritike le fèt ke pat gen dispozisyon nan okenn vèsyon lwa elektoral la ki te prevwa yon reprezantasyon apwopriye fanm yo nan palman an.

Seksyon 4. Koripsyon ak Mank Transparans nan Gouvènman an

La lwa prevwa sinksyon penal pou fonksyonè ki ta mele nan koripsyon. Sepandan, gouvènman an pat aplike lwa yo ni avèk regularite ni avèk efikasite, e souvan ofisyèl yo te patisipe nan pratik koripsyon an tout enpinite. Plizyè moun te pale de koripsyon nan gouvènman an pandan ane an. Otorite lapolis yo ak ajans anti-koripsyon gouvènman an te lanse plizyè ankèt ki te debouche sou arrestasyon ofisyèl nan gouvènman an. Byenke gouvènman an te kontinye pote refòm jiridik e administratif, ak refòm tou nan mekanism ki la pou ranfòse obligasyon pou moun rann kont de jesyon yo nan plizyè ministè ak lòt nivo aparèy leta a, koripsyon te kontinye nan anpil biwo diferan pouvwa yo e e nan tout nivo gouvènman an.

Koripsyon: Nan mwa fevriye an, Sena a te tandem afè Luckerson Laguerre la, yon ansyen diplomat ki te an fonksyon nan vil Santiago, nan Repiblik Dominikèn, e ki te enplike nan yon eskandal viza. Gouvènman an te raple konsil la e li te sispann salè misye pandan dewoulman ankèt la. Nan menm mwa a, lapolis te arete Merline Torez, yon ansyen diplomat ki te enplike tou nan yon eskandal viza ki tap kontinye evolye.

Nan menm mwa fevriye a, Jij enstriksyon Nòdwèst la, Vinx Etienne, te mete ann akizasyon 63 moun; pami yo te genyen Alcidonis Henry, yon ansyen ofisyèl ki te travay nan edikasyon, devan yon tribunal penal sou sispisyon deske yo te detounen 10 milyon goud (HTG) (swa 230,400\$) nan fon pwogram nasyonal edikasyon gratis gouvènman an te lanse a. Anpil nan moun ki te ann akizasyon yo te sove kite peyi a --pami yo te genyen plizyè kad nan Bank Nasyonal Kredi peyi a ak yon reprezantan Ministè Edikasyon nan Pòdpè. Inite Santral Ankèt Finansyè (UCREF) ki fè pati Ministè Finans, te jele kontanbank tout moun ki te enplike yo pou li te kapab rejwenn fon sispèk yo te detounen yo.

An mas, Jij Wilmer Morin te soumèt yon rekèt fòmèl devan palman an pou mande 1 leve iminite 2 depite ki te an fonksyon pou facilite yon ankèt kriminèl sou asasina yon ajan PNH (silvouplè tcheke sekssyon 1.a.). Nan mwa dout, apre yon ankèt fòmèl ki te enplike plizyè depite ki tap entèvyouve temwen nan krim lan, Chanm depite a te rejte fòmèlman rekèt Jij Morin an. Defansè dwa moun yo te kritike desizyon sa a, paske yo di li te bay lejislatè yo yon pwoteksyon depase limit e yon fason ki pat rezonab kont pouswit jidisyè.

Nan fen mwa jwen ak kòmansman mwa jiyè, ofisyèl lapolis ak pouvwa jidisyè a te arete plizyè moun ki te gen lyen pwòch avèk Palè nasyonal : yon asosye Prezidan Martelly depi lontan, Jojo Lorquet, chofè prezidan an, Patrick Maître, ak yon pèsonalite ki te prezan nan medya yo, sou radyo e ki te journalis tou, Ernest Laventure Edouard (Konpè

Moloskòt) -- pou swadizan enplikasyon yo nan koripsyon. Otorite yo te arete M. Lorquet sou akizasyon deske li tap vann fo badj anplwaye gouvènman an. Otorite yo te akize M. Edouard, yon anplwaye regilye nan direksyon la dwann jis nan septanm 2012, kòm yon enpostè ki tap fè kòmsi li te yon kowòdinatè la dwann e ki tap distribye fo badj ki te pèmèt moun antre-sòti nan divès biwo ladwann sou teritwa nasyonal la. Prezidan Martelly te rekonèt piblikman li te zanmi M. Edouard; men li te nye tout patisipasyon nan aktivite swadizan koronpi sa a. M. Edouard te deklare li te resevwa pèmisyon Palè nasyonal pou li te distribye fo badj yo. Dosye 3 moun sa yo pat evolye lè mwa septanm te pase.

Selon konstitisyon an, Sena an gen manda pou li pouswiv otorite wo-plase ak manm palman an ki anba akizasyon deske yo mele nan koripsyon ofisyèl, olye pou dosye sa yo ale devan sistèm jidisyè an. Byenke Sena an pat fè okenn pouswit konsa, tou le 2 chanm palman an te lanse ankèt sou wòl ofisyèl wo-plase gouvènman an --pami yo te genyen Prezidan Martelly, Premye Minis Laurent Lamothe ak Minis Jistis Sanon-- ta swadizan jwe nan presyon ki ta fèt sou Jij Serge Jean Joseph pou 1 te kite tonbe yon dosye koripsyon kont manm fanmi Martelly a (silvouplè tcheke seksyon 1.e.). Jij Joseph te soufri yon aksidan vaskilo-serebral ki te touye li apre yon reyinyon li te swadizan genyen avèk gwoup la; ansuit otorite medikal lokal yo konfime koz lanmò Jij Joseph sete yon koz natirèl. Malgre sa, yon rapò bakle e san dokimantasyon yon komisyón espesyal Sena an te pibliye, te debouche sou yon ankèt ki te konkli otorite yo te egzèse yon gwo presyon sou Jij Joseph pou oblige l abandone ankèt li a; anketè yo te fè rekòmandasyon pou pouvwa jidisyè a ak komisè gouvènman Pòtoprens la fè swivi a e mennen plis ankèt toujou pou detèmine egzakteman ki kalite presyon yo te aplike sou jij la. Yon ti tan apre sa, Chanm depite an te pibliye yon rapò ki te debouche sou menm konklizyon yo. Rive nan mwa septanm, yon sesyon plenyè Sena an pat ko apwouve rapò a, ni li pat aji sou konklizyon rapò a. Prezidan Martelly, Premye Minis Lamothe ak Minis Sanon, yo tou le 3 te di yo pat patisipe ditou nan yon reyinyon ki te fèt avèk Jij Joseph.

Nan landmen piblikasyon rapò Sena a, Lucmane Delille, ki te komisè gouvènman Pòtoprens nan moman an, te kòmanse fè tandem temwen ki te gen rapò avèk lanmò Jij Joseph la, e li te anonse biwo li a tap kòmanse fè ankèt sou afè sa a. Se menm jan tou, CSPJ te louvri pwòp ankèt li sou wòl otorite jidisyè yo te petèt jwe lè yo te swadizan òganize rankont la avèk Jij Joseph nan mwa dout. Sepandan, lè mwa dout la te rive nan gen li, plizyè manm CSPJ te siyen e pibliye yon lèt tou louvri ki te dekri kouman prezidan CSPJ a, Anel Alexis Joseph (ki te prezidan Kou de Kasasyon an e yon asosye pwòch Prezidan Martelly) tap fè enjerans nan ankèt entèn ki tap dewoule sou afè a. Jacques Letang, yon manm nan CSPJ ki te gen responsabilite pou li mennen ankèt la, te

rekize tèt li yon ti tan apre li te site kòm rezon blokaj Prezidan Joseph te mete devan mach ankèt la..

Souvan nouvèl yo te pale de koripsyon nan PNH. Pa egzanp, prizyone ki gen lajan te benefisyé de kondisyon favorab nan detansyon yo. PNH te mennen ankèt sou kèk akizasyon deske lapolis te gen move konpòtman. Anlèvman Brandt la te gen kòm rezulta arrestasyon ak pouswit plizyè ajan PNH ki te anba akizasyon kòmkwa yo te manm gang kidnaping Brandt la (silvouplè tcheke seksyon 1.b.). Nan mwa septanm, Ralph Stanley Jean Brice te ranphase Enspektè jeneral PNH la, Erick Cherisca, paske dirijan PNH yo te revoke M. Cherisca pou patisipasyon li nan aktivite ilegal.

UCREF gen responsabilite pou li konbat krim finansye. Rive nan mwa septanm, pat gen okenn novo eleman nan pouswit sou 16 afè koripsyon ULCC te refere devan biwo komisè gouvènman Pòtoprens la an 2012. Dosye Edrick Leandre la, yon ansyen direktè Ofis Asirans Veyikil Kont Tyè a (OAVCT) otorite yo te arete an 2011 pou koripsyon ak detouneman fon publik, te rete san novo devlopman lè mwa septanm te rive. Daprè sa anpil moun panse, ULCC te genyen finansman ase pou l fonksyone e li te gen yon repitasyon pozitif, menm si li pat anrejistre okenn gwo siksè nan ankèt wo-nivo li te fè yo e ki t ale pi lwen pase ankèt sou detounnanman fon publik ofisyèl gouvènman an ta komèt pandan ane an.

Pwoteksyon Denosyatè: Nan mwa me 2012 la, yon pwojè lwa sou pwoteksyon denosyatè te devan palman an, men pwojè lwa a te rete bloke nan Sena an pandan ane an.

Enfòmasyon sou Byen Finansye: La lwa fè tout ofisyèl siperyè nan gouvènman an obligasyon pou yo depoze fòmilè patrimwàn finansye yo nan yon delè 90 jou apre yo fin antre an fonksyon e 90 jou tou aprè yo fin kite pòs yo. Fonksyonè a dwe rapòtè patrimwàn pa li, ak pa fanmi imedyat li. Pat gen okenn egzijans pou depo rapò yo fèt regilyèman. ULCC se biwo gouvènman an ki la pou resevwa epi verifye rapò sa yo. Byenke biwo sa a te fè konnen tout novo fonksyonè wo plase nan gouvènman an te depoze fòmilè sou revelasyon avwa yo pou 2012, okenn endikasyon klè pat montre fonksyonè ki te fèk nomen an 2013 yo te fè depo sa a, ni si ULCC te swiv fòmalite verifikasyon ki te nesesè yo. Sanksyon pou moun ki pat depoze rapò yo, se te 30 poustan salè yo otorite yo ta dwe kenbe. Jan bagay yo te fèt la, ULCC pat aplike sanksyon sa a. Yon fwa rapò sa yo te klase, yo te rete konfidansyèl e publik la pat kapab wè yo.

Posiblite pou Piblik la Tcheke Enfòmasyon: Pa gen okenn lwa ki egzije gouvènman an bay sitwayen yo posiblite pou yo konsilte enfòmasyon gouvènman an.

Seksyon 5. Atitud Gouvènman an Konsènan Ankèt Entènasyonal ak Non-Gouvènmantal sou Prezime Vyòlasyon Dwa Moun

An jeneral, yon sèten kantite gwoup defans dwa moun nasyonal e entènasyonal te fonksyone pou yo te fè ankèt e pibliye rezulta ankèt sou dosye dwa moun san gouvènman an pat mete restriksyon. Manm gouvènman an, jeneralman, te bay kowoperasyon yo lè efò tap fèt pou anrejistre opinyon divès gwoup defans dwa moun, menmsi kèk fwa yo pat dakò ak gravite ni dimansyon gwoup yo te bay sèten pwoblèm dwa moun, ni ak mwayen ki, daprè gwoup sa yo, ta pi apwopriye pou jere kesyon dwa moun yo.

Kèk nouvèl te pale de efò gouvènman an te fè oubyen mwayen li te itilize pou l limite oubyen suprime kritik, presizeman kritik jounalis yo (silvouplè tcheke seksyon 2.a.). Souvan prensipal òganizasyon defans dwa moun yo te kapab jwenn reyakson pozitif CSPJ ki te bay yo soutyen apre yo te fè apèl publikman pou yon ankèt fèt lè moun te sispek manm pouvwa jidisyè a te komèt vyòlasyon dwa moun ak règleman sou eta de dwa.

Antite Defans Dwamoun nan Gouvènman an: Nan mwa me a, gouvènman Martelly a te pibliye yon dekrè pou kreye yon komisyon entèministeryèl pou dwa moun (CIDH) pou kowòdone e amonize lwa ak politik piblik peyi a avèk dwa moun ke konstitisyon an garanti e ki gen rekonesans entènasyonal. Selon la lwa, CIDH gen kòm manm reprezantan biwo premye minis la, delege minis la, ministè jistis, ministè travay, ministè kondisyon feminin ak dwa fanm, ministè sante piblik, ministè edikasyon ak fòmasyon pwofesyonèl, ministè enteryè ak kolektivite territoryal, epi ministè afè etranjè ak Kilt. CIDH te responsab tou pou kreyasyon ak mizanplas yon estrateji nasyonal sou politik dwa moun. Dekrè ki te kreye CIDH la te deklare manm antite a dwe reyini omwen 4 fwa pa ane, epi li dwe resevwa finansman li nan men ministè planifikasyon ak kowoperasyon ekstèn nan.

Delege ministeryèl Mme Auguste te bay premye minis la direktiv sou politik dwa moun e li te mete an plas plizyè pwogram nasyonal pou konbat povrete. Nan mwa jwen an, Delege Auguste ak Premye Minis Lamothe te note plizyè nan pwogram sosyal sa yo te touche plis pase 70.000 moun depi kòmansman mwa janvye a. Delege minis la te dirije efò gouvènman an nan plizyè inisyativ ki te gen rapò avèk dwa moun, tankou devlopman yon enstiti nasyonal pou defans dwa moun, swivi sou 122 rekòmandasyon yo te resevwa pandan egzamen peryodik inivèsèl peyi an; sa te fasilite kreyasyon ak travay CIDH, epi preparasyon rapò antite defans dwa moun entènasyonal yo. Delege Auguste te konsilte tou òganizasyon entènasyonal ak patnè miltilateral yo pou kowòdone aksyon ak reyaksyon gouvènman an sou dosye degèpisman fòse MDAP yo (silvouplè tcheke

seksyon 2.d.). Li te mennen tou reprezantasyon diplomatik peyi a nan plizyè konferans ak senpozyòm entènasyonal ki te fèt sou kesyon dwa moun.

Konstitisyon an prevwa yon manda 7 an pou OPC a ki jwe wòl pwotektè sitwayen yo nan gouvènman an. Se Florence Elie ki okipe pòs sa a, e manda li ap pran fen nan ane 2016. Pandan ane a, OPC an te jwe yon wòl pi aktif pou ankete sou akizasyon abi dwa moun e li te travay an kolaborasyon avèk òganizasyon entènasyonal yo. Reprezantan rejyonal OPC yo te mete an plas pwogram asistans strikti sa a sou tout teritwa nasyonal la. Nan mwa janvye a, OPC an te pibliye yon rapò ki te defini manda operasyonèl li, e li te detaye etandi aktivite li yo ak travay li te reyalize ant 2009 e 2012. Pandan egzèsis fiskal 2013 la, OPC an te gen yon bidjè 31 milyon 900 mil goud (735.000 \$). Direktè OPC an, Mme Elie, te deklare, malgre bidgè li a ak soutyen bayè entènasyonal yo, enstitisyon an pat genyen finansman li te bezwen ni kapasite fizik oubyen imen ki nesesè pou l aplike plan estratejik ak plan devlopman li yo, e fè pase mesaj li yo nan tou lè 10 depatman yo. Defansè dwa moun yo ak patnè entènasyonal yo te konstate OPC an te rete youn nan enstitisyon nasyonal ki pi enpòtan nan peyi a ki gen responsabilite pou l evite, an tout endependans, nenpòt abi dwa moun posib, sitou sila yo ki ka fèt nan sant detansyon yo (silvouplè tcheke seksyon 1.c., epi 1.d.).

Nan kèk okazyon, se OPC an --e pa Delege minis la, Mme Auguste-- ki te mennen ankèt sou gwo kantite akizasyon koripsyon ki te tonbe sou do gouvènman an pandan ane a.

Chakenn nan 2 chanm palman an (Chanm depite a ak Sena an) te genyen yon komisyon dwa moun. Yo tou le 2 te lanse ankèt sou akizasyon kont enjerans pouvwa egzekitif la nan enstriksyon pou jidisyè a te kontinye fè sou zak koripsyon kèk manm fanmi Martelly a ta komèt (silvouplè tcheke seksyon 1.e. epi 4).

Seksyon 6. Diskriminasyon, Abi ki Kouran nan Sosyete a epi Trafik Moun

La lwa pa entèdi ekspreseman diskriminasyon akoz ras, sèks, lang, oryantasyon oubyen idantite seksyèl, oubyen ankò kondisyon sosyal; men preyanbil konstitisyon an repete ekspreseman li enpòtan pou moun respekte e aplike Deklarasyon Inivèsèl dwa moun nan ki entèdi tout kalite diskriminasyon. Sepandan, pat gen okenn mekanism nan gouvènman an pou aplike ni fè respekte dispozisyon sa yo avèk efikasite.

Fanm

Vyòl ak Vyòlans familyal: La lwa entèdi vyòl; men li pa rekonèt vyòl konjigal tankou yon krim. Pèn minimòm pou vyòl se 10 an travo fòse. Si sivivan vyòl la gen mwens

pase 16 an oubyen si moun ki komèt vyòl lan se yon moun ki nan yon pozisyon otorite, pèn nan ogmante obligatwaman pou 1 rive 15 an. Nan ka yon vyòl kolektif, pèn maksimòm nan se travo fòse a vi. An reyalite, souvan pèn yo pat rive nivo sa yo, e souvan tou pouswit la pa abouti, paske viktим yo pat pote akizasyon epi pat gen swivi sou deklarasyon sivivan yo. Nan mwa jwen an, PNH te rapòte, depi tranblemandtè janvye 2010 la, li te resevwa 301 plent sou vyòl ak krim ki te gen rapò avèk vyòl. Youn nan prensipal ONG defans dwa fanm yo te fè konnen kantite reyèl ka vyòl ki te fèt san pèsonn pat rapòte yo, te depase kantite ka lapolis te bay la. ONG sa a di PNH te resevwa anviwon 600 ka vyòl e li te voye yo bay pouvwa jidisyè a pou pouswit pandan menm peryòd sa a; sepandan se 5 ka sèlman ki te debouche sou yon kondanasyon oubyen yon pèn pou koupab la. Kòd penal la ekskize yon mari ki asasine madanm li oubyen mennaj madanm nan si li bare yo pandan yap komèt adiltè nan kay li; men si madanm nan touye mari li nan menm kondisyon yo, madanm nan pasib pou yon pouswit jidisyè.

Se menm jan la lwa pa klase vyòlans familyal kont granmoun kòm yon krim a pa. Gwoup defans dwa fanm yo ak gwoup defans dwa moun yo te rapòte vyòlans familyal kont fanm te toujou kouran e se pat tout tan viktим yo te pote plent apre zak sa yo. Se raman lapolis te arete lotè krim sa yo oubyen te mennen ankèt sou ensidan sa yo, e pafwa sivivan yo te soufri plis zak nuizans ak reprezay anba men lotè vyòl yo. Souvan tou jij yo te libere sispek yo te arete pou vyòlans familyal ak vyòl.

Pwoblèm VSBG yo te reprezante yon pwoblèm kwonik. Nan mwa out lan, nan rapò reprezantan espesyal MINUSTAH a, li te konstate yon "mank dilijans lapolis ak otorite jidisyè yo nan tretman dosye VSBG yo, e rezulta sa te bay, sete yon gwo degré enpinite." Feblès sistèm jistis la te fè li difisil pou sivivan VSBG yo jwenn rekou, epi krent reprezay ak izòlman sosyal ki te akonpaye estati yon sivivan VSBG, se eleman ki te fòse moun pa rapòte kalite ka sa yo.

Gwoup avèk militan defans dwa moun yo te di obstak ki te anpeche moun rapòte ka vyòl yo te rete wo; pam i obstak sa yo te genyen izòlman, krent reprezay ak mefyans sistèm jidisyè ak legal yo. Yo te di tou te genyen gwo eka nan possiblité pou jwenn sèvis medikal ak nivo kalite sèvis la nan lopital ki te trete sivivan vyòl yo. Anpil gwoup kredib te di souvan otorite jiridik yo te poze sivivan vyòl yo kesyon ki pat awopriye; pa egzanp, eske sivivan an te yon vyèj anvan ensidan an e ki rad sivivan an te gen sou li nan moman vyòl la te swadizan fèt la. Nan sèten ka, otorite yo te pale sivivan yo de yon rezon ki ta ka fè yon viktим evite yon pouswit nan lajistik, ki se imilyasyon piblik ki akonpaye yon pwosè. Sivivan vyòl avèk lòt kalite vyòlans seksyèl te konfwonte gwo obstak lè yo te chache jwenn jistis ak possiblité pou yo te resevwa sèvis pwoteksyon, tankou abri pou fanm.

Rapò MINUSTAH sou reyakson lapolis avèk sistèm jidisyè a nan ka vyòl te kolekte epi analize done ki te soti nan 7 sou 10 depatman peyi a ant mwa janvye 2012 e mwa mas 2013. Dapre sa done yo te montre, divès aktè nan sistèm jistis penal la te mal jere yon gwo majorite ka vyòl yo. Konklizyon rapò an te demontre leta te echwe nan obligasyon li genyen pou li mennen ankèt yo jiskobou e garanti ke viktим vyòl yo te gen posiblite ase pou yo resevwa sèvis ki la pou viktим oubyen sèvis sistèm jistis la. Pami obstak ki te anpeche sivivan vyòl yo jwenn jistis, te genyen egzijans pou fanm yo te resevwa yon sètifika medikal ki te verifye vyòl la. Pafwa jij de pè yo ki, selon la lwa, pat gen konpetans pou yo jere kalite krim sa yo, te eseye jwenn yon "rezolisyon a l'amyab" nan ka vyòl yo. Pou sa, yo te eseye negosye yon antant finansyè pou viktим nan, ann echanj, te kite plent la tonbe. Absans rigè nan travay administratif kote yo anrejistre plent vyòl yo te yon faktè tou pami rezon ki fè moun pat rapòte chak ka vyòl.

Gwo majorite sivivan vyòl yo pat janm depoze yon plent. Tout moun ki te deside pote yon plent, te fè sa nan lapolis, nan biwo komisè gouvènman an, oubyen devan yon jij de pè. Sivivan yo te gen posibilite tou pou yo te mande doktè nan yon sant sante rele PNH nan non yo. Daprè rezulta rapò Nasyonzini an, 81 poustan nan fanm ki te deside depoze yon plent kont vyòl, te fè sa nan lapolis; men se yon ti kantite nan ka lapolis, biwo komisè an oubyen jij de pè te transfere fòmèlman devan sistèm jistis la, ki te rive jwenn solisyon. Dapre rapò an: (1) otorite lapolis te trete 47 poustan nan ka moun te rapòte bay yo; (2) jij de pè yo te refere devan otorite jidisyè apwopriye yo 61 poustan nan ka swa lapolis, swa viktим yo te soumèt devan yo; (3) komisè yo te pouswiv 64 poustan nan ka vyòl yo te resevwa yo; (4) kabinè jij denstriksyon yo te pouswiv sèlman 10 poustan nan ka yo te resevwa nen men viktим yo oubyen komisè yo; epi (5) tribinal premyè enstans yo te trete sèlman 34 poustan nan ka kabinè jij denstriksyon yo te voye ba yo. Jeneralman, se yon ti poustantage plent sèlman ki te debouche sou pwosè. Dapre sa done yo montre, jan bagay yo fêt, mwens pase 2 poustan nan plent pou vyòl yo te rive nan tribinal, e yon poustantaj ki pi piti toujou te debouche sou yon kondanasyon.

Yon ka ki te atire anpil atansyon te demontre feblès sistèm jistis la ak wont sivivan vyòl yo gen pou konfwonte lè yo te depoze plent pou vyolans VSBG yo sibi. Nan fen mwa novanm 2012 la, Marie-Danielle Bernadin, yon sekretè ki te gen 27 e ki tap travay nan Ministè Enteryè a, te akize Josué Pierre-Louis --yon ansyen minis jistis e premye prezidan konsèy elektoral Prezidan Martelly te kreye ann out 2012 la-- pou di li te komèt vwadefè ak vyòl sou li. 1. Josué Pierre-Louis te nye alegasyon yo, e li di limenm avèk Mlle Bernadin te nan yon relasyon yo tou le 2 te aksepte depi lontan. Li te depoze pwòp plent pa 1 kont Mlle Bernadin, avèk akizasyon komkwa Mlle Bernadin te koupab deske li te komèt "espyonaj" lè li te louvri kèk dosye nan telefòn pòtab Misye Pierre-Louis.

Fanmi Marie-Danielle Bernadin te fè konnen kèk asosye Josué Pierre-Louis te ofri anpil ankourajman finansyee pwofesyonèl pou yo te eseye konvenk li pou l kite akizasyon li yo tonbe. An desanm 2012, jij denstriksyon ki te responsab dosye a te rekize tèt li paske, daprè nouvèl laprès te bay, fanmi Pierre-Louis an te menase l. Byenke prezidan an te fini pa revoke Josué Pierre-Louis nan konsèy elektoral la, otorite yo pat janm pouswiv li, paske Mlle Bernadin te fin pa abandone plent li a.

Avoka ki te reprezante sivivan vyòl yo, te di otorite yo te reyaji yon fason rezonab nan ka vyòl sou timoun minè yo, paske lalwa klè sou sa e sistèm jistis la gen règleman pou fè fas avèk kalite dosye sa yo ki, souvan, te koze gwo mekontantman nan mitan kominate lokal yo. Sepandan, byen souvan otorite yo te abandone oubyen yo pat pouswiv afè yo lè delenkan an te yon timoun minè tou, oubyen si sivivan an te yon granmoun; paske dispozitif jiridik oubyen administratif ki ta dwe an plas pou jere ka sa yo, pat egziste. Byen souvan tou avoka yo te deklare otorite yo te "libere pwovizwaman" delenkan jivenil ki te mele nan afè vyòl yo, sou angajman paran yo, jan la lwa prevwa sa.

Avèk finansman e soutien donatè entènasyonal yo, gouvènman an te pran dispozisyon enpòtan pou l konbat VSBG yo. Depi mwa jwen 2012 la, otorite yo te refere plis pase 2.300 sivivan VSBG pou konsèy avèk analiz pou VIH e lòt enfeksyon seksyèlman transmib moun yo te fè volontèman, avèk lòt sèvis sante repwodiktif epi pou soutien sikolojik. Se menm jan an tou, manm pèsonèl medikal nan 30 sant sante diferan te resevwa fòmasyon pou yo idantifye e jere ka VSBG epi oryante malad yo nan sèvis sosyal ak jiridik. An plis de sa, otorite yo te sansibilize epi fè swivi pou anviwon 9.200 moun sou kesyon VSBG a --ladan yo te genyen 113 manm pèsonèl medikal ak 9.000 malad. Nouvo aktivite sa yo te fè pati yon pwojè ki pi laj anpil e ki pral dire plizyè ane pou edike piblik la e fè yon kontwòl ki sible VSBG; aktivite sa yo te touche anviwon 115.000 moun ki tap viv nan zòn a wo risk yo.

Etidyan Lekòl Majistrati a --ki travay kòm novo jij, komisè gouvènman ak grefye lè yo diplome-- te resevwa fòmasyon sou kesyon VSBG e sou estrateji pou amelyore ankèt ak pouswit sou kalite krim sa yo, asistans pou viktim yo epi pwosedi yo swe swiv nan prezantasyon prèv. Finansman ki sòti nan kominate entènasyonal la te pèmèt yo ajoute yon konseye espesyal nan inite VSBG ki te nan PNH la epi ranfòse kapasite lapolis pou li prevni zak VSBG epi reyaji lè gen krim konsa. Enstitisyon entènasyonal yo ak ONG yo te ofri tou seyans fòmasyon pou 40 fanm ki te nan kan IDP Jean-Marie Vincent an pou sèvi kòm medyatè lè te genyen dezakò nan mitan fanmi yo pou redwi ensidans vyòlans konjigal gras ak dyalòg ant patnè ki fòme koupl yo.

Gouvènman an ak patnè entènasyonal yo te òganize tou sesyon patwonaj pou VSBG nan kad yon pwogram pilòt pou prezidan tribinal, komisè gouvènman ak tribinal de pè nan Hench ak Mibalè, pou yo te kapab ogmante kantite ka VSBG moun pote nan biwo komisè yo pou pouswit. Depi pwojè an te kòmanse an 2011 nan Hench, kantite dosye ki rive nan biwo komisè yo te anrejistre yon ogmantasyon 75 poustan (28 lè jiyè 2013 te rive).

Nuizans Seksyèl: La lwa pat entèdi ekspreseman nuizans seksyèl, menmsi kòd travay la presize gason avèk fanm gen menm dwa ak menm obligasyon. Done konsènan nuizans seksyèl yo nan lye travay pat disponib, menmsi obsèvatè yo te fè konnen nuizans seksyèl se yon bagay ki kouran, sitou nan faktori yo. Moun pat rapòte kalite ensidan sa yo, paske te gen anpil chomaj e paske sivivan yo pat tèlman gen konfyans nan kapasite sistèm jistis la pou li te ba yo pwoteksyon.

Done sou pratik kouran yo te montre tou nuizans seksyèl ak lòt tretman imilyan te tounen yon pwoblèm patikilye pou polisyè fanm yo ki te reprezante 10 poustan nan efektif PNH la. Polisyè fanm ki te bay entèvyou nan kòmansman ane a, te di yo te fè fas avèk difikilite ki pat egziste nan ka kòlèg gason yo; tankou, pa egzanp, tripotaj sou kolèg travay yo, posiblite pi limite pou yo te resevwa fòmasyon, mwens okazyon pou pwomosyon epi yon politik administratif diskriminatwa.

Dwa nan Keson Repwodiksyon: Koupl yo epi moun te gen dwa legal pou yo deside konbyen ptit yo te vle fè, ki longè tan ki te pou separe nesans yo, ki lè yo te vle fè ptit epi pou yo gen enfòmasyon avèk mwayen pou yo fè ptit san okenn diskriminasyon. Daprè Fon Nasyonzini pou Popilasyon an, to prevalans kontraseptif pou fam marye oubyen fanm ki gen patnè e ki te gen ant 15 an e 49 an, te ogmante: Chif la, ki te 24,8 poustan an 2006, te monte rive 31,3 poustan an 2012. Selon Ankèt sou Done Demografik e Sanitè (DHS) ki te fèt an 2012 la, anviwon 73 poustan nan fanm yo te gen possibility pou yo patisce nan desizyon konsènan pwòp swen sante yo. Menmsi moun yo te gen bon jan konesans sou metòd kontraseptif yo e gouvènman an te angaje aktivman nan domèn sa a, baryè sosyal, kiltirèl e jiridik te anpeche fanm yo jwenn plis enfòmasyon sou metòd planifikasyon familyal e sou swen sante ki gen rapò avèk repwodiksyon. Sosyete a ki, an jeneral, se yon sosyete konsèvatis, pat ankouraje moun sèvi avèk kontrasepsyón modèn. Absans resous planifikasyon familyal te kontinye bloke pwoteksyon dwa fanm nan afè kontrasepsyón. Pou fanm ki te jèn e ki te angaje nan aktivite seksyèl, li te patikilyèman difisil pou yo benefise sèvis planifikasyon familyal. An jeneral, sèvis planifikasyon familyal leta yo --ki souvan te sitye nan sant sante tankou lopital-- pat gen sal egzamen prive ni konfidansyèl pou pasyan yo.

Nan rapò Fon Nasyonzini pou Popilasyon an, li te deklare 25 pousan nan tout akouchman yo te anresjistre pandan ane 2011 la, te fèt nan sant sante oubyen an prezans yon pwofesyonèl konpetan. Majorite fanm yo te sèvi avèk fanm saj --ki souvan te gen eksperyans, men se te fanm lokal ki pat fòme-- pou ede yo akouche lakay yo oubyen nan enstalasyon ki pat sant sante. Kòm eksplikasyon pou pratik sa a, pwofesyonèl swen sante yo te pale de move kalite sèvis matènité yo ki te manke konsistans tou nan lopital avèk klinik yo. Selon DHS, anwiwon 90 pousan nan fanm ansent yo te fè omwen yon vizit prenatal. Alòske majorite fanm nan zòn riral yo te chwazi akouche lakay yo, anpil fanm nan zòn ibèn yo ki te gen posibite pou yo resevwa sèvis pwofesyonèl, te chwazi tou pou yo akouche lakay yo.

Nasyonzini, Bank mondal ak pwofesyonèl swen sante ayisen yo te estime tandans yo nan kesyon sante te plase to mòtalite matènèl lan ant 300 a 670 pou 100000 nesans vivan, menmsi li pat posib pou moun konfime chif sa yo, puiske otorite yo pat fè yon ankèt o nivo nasyonal depi 2005. Yon kombinezon lwa ki te rijid, bezwen nan afè planifikasyon familyal, mank sèvis medikal, mank sèvis obstetrik dijans, plis yon gwo kantite gwosès moun pat vle, te sèvi pou fè to mòtalite matènèl la vin elve.

Diskriminasyon: Fanm yo pat benefisyé de menm stati sosyal ak ekonomik avèk gason yo, malgre amandman konstitusyonèl ki te rekonèt prensip "omwen 30 pousan patisipasyon fanm nan lavi nasyonal la e sitou nan sèvis piblik la;" men kondisyon yo te amelyore pandan ane a. Sosyete sivil la epi travay konsyantizasyon gouvènman an te ranfòse konesans sou lyen ki te egziste an ant pouvwa fanm yo ak devlopman nasyonal la.

Nan sèten kouch sosyal, tradisyon yo te limite wòl fanm yo. Majorite fanm nan zòn riral yo te kontinye travay nan metye tradisyonèl tankou agrikilti, komès ak travay nan fwaye. Souvan, fanm ki te pòv anpil yo e ki te chèf fwaye nan zòn ibèn yo, te gen posiblite limite pou yo te jwenn travay; donk yo te fè travay nankay, yo te vann nan magazen e yo te fè komès.

Enstitisyon patnè entènasyonal yo ak ONG yo te ofri mekanism soutyen sosyal pou divès gwoup ki te gen fanm pami yo. Delege Minis la, Mme Auguste, te itilize divès pwogram sosyal avèk plan rediksyon povrete a ki te sou responsabilite ministè li a, pou devlope responsabilizasyon pwopriyetè ti antrepriz yo avèk fanm selibatè yo, epi li te ofri opòtinite pou jèn pòv yo avèk detni yo sèvi ak aktivite kiltirèl pou yo te eksprime yo.

Byenke fanm yo te toujou soureprézante nan pòs sipèvizon oubyen nan gesyon afè leta ak nan sektè prive a, plis fanm te nan pòs sa yo pase nan ane presidan yo. PNH te

konstate tou yon wos konsistan e enpòtan nan kantite fanm rekri yo ak fanm yo te nonmen ofisyè yo. 23èm pwomosyon an, ki te diplome an desanm 2012, te gen ladan n 6 pouzan kandida fanm, tandiske preske 10 pouzan nan 24èm pwomosyon an (preske 1.000 kandida) ki te diplome an novanm, se te fanm.

Selon la lwa, gason avèk fanm te gen pwoteksyon egal pou patisipasyon ekonomik. Sepandan, an pratik, fanm yo te konfwonte obstak ki te anpeche yo gen possiblité pou yo fè nan pwogrè ekonomik, tankou posede pwopriyete fonsyè, jwenn benefis nan travay yo (patikilyèman travay agrikòl), jwenn garanti pou kredi, epi tou enfòmasyon sou pwogram prè, menm jan avèk resous pou sekirite finansyè ak pwogrè pou yo menm, fanmi yo epi/oubyen antrepriz yo.

Timoun

Anrejistreman Nesans:

Se a travè paran li yon moun pran sitwayènte li. Youn omwens nan paran dwe gen sitwayènte a pou li kapab transmèt li bay pitit la. Yon moun kapab jwenn sitwayènte li si

li fè yon demand fòmèl nan Ministè enteryè a. Gouvènman an pat anrejistre tout nesans

yo imedyatman, ni li pat kenbe estatistik sou kantite nesans ki te genyen chak ane, men

ki pat anrejistre. Anrejistreman nesans yo gratis jis tan timoun yo gen 2 zan; apre laj sa

a, pwosesis la kapab difisil e li kapab koute chè pou moun jwenn yon ak de nesans, sitou

nan vil pwovens yo.

Dapre la lwa, okiman nesans yo nesesè pou yon moun ouvè yon kont an bank, fè demand kredi, jwenn admisyon nan lopital e pou yo vote nan eleksyon. Absans yon ak de nesans pat anpeche moun resevwa sèvis medikal dijans yo, ni gen chans pou yo ale lekòl. Tranblemandtè 2010 la te detwi anpil dokiman ofisyèl. Konsa, Achiv nasyonal te konstate demand pou kopi sètifye dokiman yo te triple lè li te relouvre pòt li apre tranblemandtè a. Yon lòt konsta ki te fèt, sè ke resous Ofis Nasyonal Idantifikasyon an (ONI) te vin epuize ou pat ase, epi kantite demand li te resevwa yo te depase kapsite li pou 1 te trete yo.

Ann out, gouvènman an te lanse yon pwogram ki te la pou facilite anrejistreman nesans yo e ofri kat idantifikasyon pou sistwayen ki nan pwovens ak zòn riral yo.

Edikasyon: Dispozisyon konstitisyon an fè gouvènman an obligasyon pou l ofri edikasyon primè gratis e obligatwa pou tout timoun. Sepandan, ni edikasyon primè ni edikasyon segondè pat ni obligatwa, ni gratis, ni inivèsèl. Gouvènman an te kontinye mete ann aplikasyon pwogram edikasyon nasyonal gratis Prezidan Martelly a; pwogram sa a te ofri edikasyon primè pou timoun nan fanmi pòv yo san konsidere ki kategori presedan elèv la. Selon rapò ki pat ofisyèl e ki te sòti nan Ministè Edikasyon ak Fòmasyon Pwofesyonèl, pandan ane a, anviwon 655.000 elèv benefisyè te kapab frekante lèkòl prive, tandiske 385.994 elèv benefisyè te kapab frekante lekòl piblik gras ak pwogram gouvènman an. Fon Nasyonzini pou Timoun nan ak lòt antite entènasyonal te kontribye plizyè milyon dola pou sibvansyone frè skolè yo. Anpil nan fanmi ki pat gen mwayen pou yo fè timoun yo ale nan yon lekòl piblik, te peye pou pitit yo frekante lekòl prive; men, an jeneral, lekòl sa yo pat gen lisans ni rekonesans ofisyèl (????????).

Move Tretman Timoun: La lwa entèdi vyòlans familyal kont timoun. Leta te kontinye manke resous ak yon kad legal apwopriye pou bay apui li kòmsadwa oubyen fè aplike mekanism ki nesesè pou fè pwomosyon dwa avèk byenèt timoun yo; men li te fè pwogrè nan efò pou fè enstitisyonalize pwoteksyon timoun yo. Nan mwa septanm, Chanm Depite a te pase a la fwa yon pwopozisyon lwa konplè e global sou refòm nan afè adopsyon e yon lejislasyon ki prevwa pèn pou trafik moun. Nan mwa novanm, promilgasyon lwa sou refòm nan adopsyon yo pat ko finalize. Cham Depite a te transfere yon pwojè lwa anti-trafik nan Sena an. An plis de sa, gouvènman an te kontinye plase an deyò kapital la plis pèsonèl Brigad Pwoteksyon Minè (BPM) ak IBESR. BPM ak IBESR te elaji kad kowoperasyon yo avèk òganizasyon entènasyonal yo e yo te ranfòse opòtinite pou moun resevwa fòmasyon sou fason pou yo pi byen idantifye timoun ki viktим move tretman avèk eksplwatasyon. Tou le 2 biwo yo te gen reprezantan nan chakenn nan 10 depatman yo, ak yon prezans nan pòs fwontalye ofisyèl yo. IBESR te kontinye efò kolaborasyon li avèk òganizasyon lokal ki te baze nan kominote yo pou fè pwomosyon pou respè dwa timoun sou tout teritwa nasyonal la.

Menmsi opinyon piblik nan peyi a te konstate absans statistik egzat sou kantite timoun ki tap travay kay moun san yopat peye yo (yo rele sa "rèstavèk"), selon kalkil otorite peyi a te fè pandan ane an, te genyen ant 250.00 e 500.000 timoun ki tap travay nan kondisyon sa yo, e pi fò ladan yo se te ti fi. Souvan fanmi adoptif yo te maltrete rèstavèk yo e yo te fè yo fè travay nan kay san peye (silvouplè tcheke seksyon 7.c.). IBESR te kontinye travay avèk patnè ONG nasyonal e entènasyonal yo pou fè pwomosyon e ranfòse dyalòg kominotè yo sou pwoblèm abi ak trafik ki te asosye avèk sistèm rèstavèk la.

Pou plis enfòmasyon, silvouplè konsilte Rapò Depatman deta *sou Trafik moun* nan adrès www.state.gov/j/tip epi Rezulta Depatman travay la *sou pi move fòm Travay timoun* nan adrès www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

Popilasyon timoun ki tap viv nan lari nan Pòtoprens, te monte rive plizyè milye. Majorite ladan yo sete ti gason, e pamì yo te genyen non sèlman ti domestik ki te revoke oubyen ki te sove kite kay oubyen fanmi ki tap maltrete yo, (tankou pa egzanp, sityasyon travay domestik san peye), men tou te genyen kèk timoun ki te pèdi papa ak manman yo, oubyen moun ki te responsab yo nan tranblemandtè 2010 la. Nan rapò ONG yo te pibliye, yo te konstate, selon tout pwobabilitè, timoun lari yo te soufri abi seksyèl oubyen lòt kalite abi, yo te resevwa yon edikasyon minim, oubyen yo pat resevwa ditou; li te fasil pou trafikan eksplwate yo e rekrite yo pou fè yo antre nan pwostitisyon fòse. Selon rapò yo, gang kriminèl te rekrite timoun minè pou fè yo komèt zak ilegal. Ministè travay la, delege minis la, OPC avèk plizyè ONG ak òganizasyon entènasyonal te ofri sèvis sosyal dirèkt ak lòt asistans pou timoun lari yo ak viktim eksplwatasyon yo.

Responsabilite ofisyèl IBESR se pwoteje timoun yo epi kontwole e evalye gwo kantite sant dakèy rezidansyèl ki gen nan peyi a pou ba yo rekonesans. Nan patenarya avèk lòt sèvis gouvènman an ak aktè entènasyonal ki tap fonksyone a travè Gwoup Travay sou Timoun Vlnerab yo (yon antite yo te kreye apre tranblemandtè 2010 la), IBESR te fè yon gwo efò pou elaji kad pwoteksyon li ofri pou timoun yo ak jèn yo. IBESR te deplwaye yon gwo kantite senp anplwaye ak enspektè tout kote sou teren an pou mete sant dakèy rezidansyèl pou timoun yo anba kontwòl li. An 2012, enstitisyon an te idantifye 724 sant, li te anrejistre 16955 timoun ki te rezide ladan yo, epi li te evalye 468 nan sant yo.

Maryaj Fòse ak Maryaj Anvan Lè: Laj legal pou yon moun kapab marye se 18 an. 18 pouzan nan fanm ki te gen ant 20 an e 24 an, te marye lè yo te gen 18 an, konparativman avèk 3 pouzan nan gason yo. Pat gen okenn done sou maryaj anvan lè avèk maryaj fòse; men maryaj anvan lè pat yon koutim kouran nan peyi a.

Eksplwatasyon Seksyèl Timoun yo: Laj minimòm pou yon moun gen relasyon volontè se 18 an. La lwa entèdi detounnan timoun minè ki gen mwens ke 21 an (sa gen ladan 1 pwostitisyon) avèk sanksyon ki kapab dire ant 6 mwa e 3 an prizon pou delenkan yo. Selon dispozisyon pwojè lwa anti-trafik la, ki te pase nan Chanm depite a nan mwa septanm lan, moun ki patisipe nan aktivite seksyèl avèk viktim trafik moun, ka resevwa yon pèn ant yon ane e 3 an nan prizon, plis yon amand ki kapab monte rive 100.000 goud ayisyen (2.300\$). Inefikasite ki genyen nan elaborasyon rapò yo e nan ankèt sou akizasyon vyòl yo, te koze plis ensètitid sou kalite sanksyon legal yo te bay moun pou vyòl, si te genyen sanksyon. Kèk rapò te pale de pwostitisyon timoun nan kan MDAP yo

e nan lari yo. Lalwa te entèdi rekritman timoun pou eksplwatasyn seksyèl, pònografi ak aktivite ilegal; men pou Nasyonzini te fè konnen gang ame te rekrite timoun pití ki te menm gen laj 10 an sèlman pou fè yo fè move travay sa yo.

Timoun Deplase: Yon gwo popilasyon timoun deplase te kontinye abite nan 306 kan MDAP e yo te reprezante yon popilasyon ki te fasil pou viktim eksplwatasyon ak move tretman (silvouplè, tcheke seksyon 2.d.).

Timoun ki Ebèje: Pafwa timoun ki tap viv nan òfelina e nan sant dakèy rezidansyèl yo, te riske sibi move tretman oubyen twouve yo nan yon sityasyon kote yo te fòse yo travay. Pou plis enfòmasyon, silvouplè konsilte *Rapò Depatman Deta sou Trafik Moun* nan adrès www.state.gov/j/tip.

Kidnaping Entènasyonal sou Timoun : Peyi a pa siyatè Konvansyon La Haye 1980 sou Aspè Sivil anlèvman timoun.

Anti-Semitism

Kominote jwif la te gen mwens pase 100 moun epi pat gen oken rapò sou zak anti-semit.

Trafik Moun

Silvouplè, konsilte *Rapò Depatman Deta sou Trafik moun* nan adrès www.state.gov/j/tip.

Moun Andikape

Tranblemandtè 2010 la te ogmante anpil gwosè popilasyon moun ki andikape yo e sa te atire atansyon kominote entènasyonal la sou nesesite pou ranfòse mekanism dapui yo pou gwoup sa a. Akoz povrete a te jeneralize epi li te vin kwonik, yon mank sèvis piblik ak opòtinite limite pou moun aprann lekòl, andikape yo te toujou reprezante yon gwoup defavorize. Anplis de sa, moun andikape yo te konfwonte gwo izòlman ak endiferans sosyal akoz de andikap yo. Kòm yon gwoup, moun ki gen andikap mantal oubyen nan devlopman yo, te majinalize, neglilje e maltrete tout tan nan soyete a. O nivo nasyonal, pat tèman gen enfòmasyon sou kantite moun ki te gen andikap; men Ofis Sekretè Deta pou Entegrasyon Moun ki gen Andikap yo (BSEIPH), ki tonbe anba kontwòl ministè travay la, te estime 10 poustan nan sitwayen yo te gen andikap. ONG entènasyonal e lokal yo te kontinye ofri sèvis ki te pi dirèkt pou moun andikape yo. Andikape yo te gen gwo difikilte pou yo te jwenn bon kalite swen medikal. Lopital yo ak klinik yo nan

Pòtoprens pat gen ase espas, resous imèn ni fon piblik pou yo te trete moun ki te afekte yo. Kote ki te genyen enstalasyon pou trete oubyen reyabilite yo, kondisyon yo pat koresponn ak nòm entènasyonal yo.

Malgre difikilte sa yo, gouvènman an te kontinye devlope yon kad legal pou pwoteksyon ak entegrasyon sosyal moun andikape yo. Konstitisyon 1987 la mande pou moun ki gen andikap mwayen yo resevwa asistans pou ogmante otonomi, edikasyon ak endepandans yo. Peyi a siyatè tou Konvansyon Nasyonzini ak Konvansyon Entè-Amerikèn sou Dwa Moun Andikape yo. Yon lwa 2012 prevwa dispozisyon BSEIPH dwe pran pou pèmèt moun andikape yo travay; lwa a entèdi nenpòt diskriminasyon nan pratik travay kont yon moun ki andikape; li egzije Leta entegre moun ki nan sityasyon sa a nan sèvis piblik la, e li enpoze yon kota 2 poustan pou moun andikape yo nan lye travay konpayi sektè prive a. Okenn enfòmasyon pat disponib pou demonstre nan ki mezi gouvènman an aplike mekanism pwoteksyon legal sa yo. Ofisyèl gouvènman yo pran dispozisyon tou pou yo enkli pwoteksyon pou moun ki gen andikap kapab vote.

BSEIPH se sèvis leta ki gen kòm responsabilite prensipal pou li ofri asistans pou moun ki gen andikap epi asire enklizyon yo sou plan sivil, politik e sosyal. Pandan ane an, BSEIPH te prioyize 5 domèn patisipasyon: 1) Ranfòsman kapasite enstitisyònèl ofis la ak kapasite òganizasyon lokal kap defann dwa moun andikape yo; 2) Ogmante chans pou moun andikape yo gen posiblite pou yo resevwa edikasyon ak fòmasyon pwofesyonèl; 3) Ranfòse posiblite pou moun andikape yo jwenn soutyen sosyal, travay, ak ankourajman pou yo patisipe nan antreprenarya; 4) fè li vin pi fasil pou andikape yo antre-sòti nan batiman leta yo; epi 5) ranfòse kad lejislatif e jiridik peyi a pou fasilité patisipasyon moun andikape yo .

BSEIPH te louvri plizyè biwo depatmantal an deyò kapital la e li te kontinye pèfeksyone yon plan devlopman estratejik pou gide efò enstitisyon an. BSEIPH te ofri bous avèk sibvansyon tou pou etidyan andikape, e li te lanse yon pwogram pou ede finanse etid sou kesyon ki gen rapò avèk andikap nan Inivèsite Deta d Ayiti. Nan patenarya avèk bayè entènasyonal yo, BSEIPH te lanse tou yon pwojè pou renove 7 lekòl avèk inivèsite nan Jacmel, Hench, Okay, Pòtoprens, Mibalè ak lòt zòn ankò, pou fè li vin pi fasil pou elèv ak etidyan andikape frekante yo. Gouvènman an te kontinye mennen yon kanpay konsyatisasyon piblik pou chanje mantalite ki asosye feblès avèk andikap fizik oubyen mantal.

Gouvèman an te pran plizyè dispozisyon pou li kontinye ranfòse e elaji konesans popilasyon an sou kad legal ki an plas pou pwoteje sitwayen andikape yo. Pou fè swivi sou piblikasyon lwa anti-diskriminasyon leta pprepare pou moun andikape yo, BSEIPH te

tradwi an kreyòl ak bray epi li te pibliye lwa 2012 la; ansuit li te pibliye tou vèsyon odyo a ni an fransè ni an kreyòl. Avèk patnè entènasyonal e lokal yo, gouvènman an te òganize tou seyans fòmasyon pou edike 411 jij ak lòt fonksyonè sou prensipal eleman ki nan lwa anti-diskriminasyon 2012 la. Premye Minis Lamothe te ankouraje fonksyonè piblik yo pou yo aplike dispozisyon lwa 2012 la ki egzije otorite yo anplwaye moun andikape nan fonksyon piblik la ak lòt biwo Leta, menm si pa gen okenn prèv klè ki montre demach sa a te rive fè responsab yo respekte kota lwa an prevwa.

Sekretè Deta Oriol te pran dispozisyon tou pou efò ki te fèt déjà pou kreye oubyen refòme lejislasyon an, te pran an konsiderasyon bezwen moun andikape yo. Biwo li a te ofri asistans teknik pou efò gouvènman an tap deplwaye pou refòme kòd travay la, règleman sou fòmalite moun kap viv nan peyi a dwe ranpli pou yo adopte timoun, ak kòd sou konstriksyon (an kolaboration avèk reprezantan Depatman Travay, IBESR e Depatman Travo Piblik, Transpò ak Kominikasyon). Se menm jan tou, BSEIPH te travay avèk ONG entènasyonal Handikcap International e avèk Ministè Sante Piblik pou devlope yon pwotokòl fòmasyon standadize pou fizyoterapèt ak lòt pwofesyonèl swen sante nan peyi a.

Apre yon fowòm wo nivo ant sektè piblik la ak sektè prive a, ki te fèt an 2012 pou ankouraje endistri prive yo adopte pratik enklizif pou moun andikape yo, gouvènman an, avèk apui ONG yo e donatè entènasyonal yo, te òganize an septanm yon *foire* sou anplwa ki vize andikape yo. Se premye fwa sa te fèt nan peyi a. Evènman sa a te bay moun andikape ki tap chache travay yon okazyon pou yo etabli relasyon avèk antrepriz ki te reyaji pozitivman lè gouvènman an te fè apèl pou ankouraje yo ranfòse patisipasyon yo nan inisyativ sa a.

Abi ki Kouran nan Sosyete a, Diskriminasyon, Zak Vyòlans ki baze sou Oryantasyon Seksyèl ak Idantite Seksyèl

Pat gen okenn lwa ki te kriminalize oryantasyon seksyèl oubyen rapò seksyèl konsanti ant 2 granmoun menm sèks, ni pat gen okenn rapò ki te denonse lapolis paske li te komèt oubyen tolere vyòlans kont popilasyon Lezbyèn, Omoseksyèl, Biseksyèl ak Moun ki Chanje Sèks yo (LGBT). Sepandan, selon sèten nouvèl, te genyen plizyè ka kote otorite lajistik yo te refize bay moun LGBT posibilité pou yo jwenn jistis akoz oryantasyon seksyèl yo. Nan mwa jwen a, yon moun LGBT te di li te viktim yon agresyon vèbal e fizik nan Kwadèboukè; li te pote yon plent devan jij de pè rejyonal la ki, limenm, te emèt yon manda darè dèyè prezime agresè a. Lè sispèk la te gen pou li eksplike aksyon li devan jij la, li te deklare viktim nan te eseye fè kadejak sou li pandan li tap dòmi. Jij la te pwononse kèk pawòl ensiltan kont viktim nan, epi li te prese anile plent la.

Pat gen okenn lwa kont piblisite sou aktivite moun LGBT yo, ni lwa ki te kriminalize desizyon yon moun ta pran pou l chanje sèks li. Sepandan, konpòtman popilasyon an te toujou ostil kont moun ki te idantifye yo e ki te aji klèman kòm LGBT, sitou nan Pòtoprens. An reyakson kont entansifikasyon kanpay ak militantism LGBT epi lòt gwooup defans dwa moun pandan ane a, moun ki te LGBT yo te rankontre plis ostilite nan segman sosyete an ki te pi konsèvatè oubyen tradisyonèl yo –tankou, pa egzanp, ofisyèl gouvènman an-- pase sa yo te konfwonte nan ane presedan yo. Òganizasyon reliye yo ak lòt gwooup konsèvatè te mete yon opozisyon aktif kont entegrasyon sosyal moun LGBT yo e kont deba sou dwa yo kòm moun e kòm sitwayen. Palmantè yo te di piblikman yo pa ta pral konsidere -ni yo pat dwe konsidere-- okenn lejislasyon sou dwa LGBT yo, sitou lejislasyon ki ta pèmèt egalite nan afè maryaj.

Pat gen okèn lwa anti-diskriminatwa ki te pwoteje moun LGBT yo oubyen gwooup minoritè yo. An plis de sa, yon mefyans tradisyonèl kont otorite lapolis ak lajistiis, epi yon kantite limite siksè nan jijman ki te fèt nan le pase kont moun ki te komèt abi sou VSBG yo ak lòt krim ki gen rapò ak sa -- te anpeche militan dwa LGBT yo ak manm kominate an kowopere pou redwi vyòlans avèk diskriminasyon gwooup la tap konfwonte. Militan defans dwa yo te rapòte kijan, nan zòn metwopolitèn Pòtoprens la, otorite PNH yo te dakò pou yo anrejistre plent viktim LGBT yo nan komisarya Petyonvil, Kenskòf ak Kanape Vè sèlman. Selon rapò yo, an jeneral, otorite PNH yo nan komisarya Matisan, Kafou, Ponpye, Pòtoprens, Kafeterya/Mache an fè, Site Solèy, Gran Ravin, Taba, Laplèn, Lilavwa, epi Kwadèboukè pat kowopere ni montre volonte pou yo dokimante plent moun LGBT te pote pou move tretman ni mennen ankèt sou plent sa yo. Enfòmasyon sa a te jwenn konfirmasyon nan men militan sosyete sivil la ak dirijan gwooup defans dwa fanm yo.

Gwooup defans dwa LGBT yo nan kapital la te deklare yo te gen plis santiman ensekirite e mwens konfyans nan otorite gouvènman an pase sa gwooup nan zòn riral yo te rapòte. Nan yon sityasyon kote te gen plis ka entimidasyon kont popilasyon LGBT an pandan ane an, otorite nan lapolis ak gouvènman an te reyaji avèk apèl yo te lanse pou mande tolerans, konpreyansyon avèk dyalòg. Plizyè ONG ak òganizasyon entènasyonal te ofri yon apui dirèk bay moun LGBT ki te denonse diskriminasyon yo te sibi akoz oryantasyon seksyèl yo oubyen idantite seksyèl yo, oubyen ankò paske yo te viktim move zak VSBG.

Gwooup defans dwa LGBT yo ak dwa moun yo, plis òganizasyon entènasyonal yo te konfime moun LGBT yo te toujou gen anpil difikilte pou yo te pote plent fòmèl devan otorite gouvènman an pou move tretman ak diskriminasyon yo te sibi. Kantite akizasyon pou vyòl ak agresyon seksyèl te toujou rete fèb nan tout demografi popilasyon LGBT an,

menm si militan yo ak enstisyon entènasyonal ki te patnè yo, te ensiste pou di kantite ka move tretman sa yo te rete byen wo e yo tap ogmante pandan tout ane a. Daprè rapò Òganizasyon Defans Fanm Viktim yo (KOFAVIV) depi tranblemandtè 2010 la, se yon ti kantite ka vyòl ak lòt fòm VSBG ki te fè viktim pamf fanm, timoun ak moun LGBT, ki te debouche sou arestasyon ak kondanasyon lotè zak sa yo.

Ann opozisyon kont kanpay defans dwa LGBT yo ki tap ogmante e devan evolisyon yo nan mouvman LGBT entènasyonal yo, Kowalisyon Ayisyèn Organizasyon Relijye e moral (CHO) te mennen yon manifestasyon ak yon rasanbleman anba laval Pòtoprens nan mwa jiyè a. Plis pase 1.000 moun te patisipe. Menmsi, daprè obsèvatè endepandan, manifestasyon an ak rasanbleman an te pasifik an jeneral; jounalis ak lòt moun te konstate manifestasyon an te gen yon ton komkwa òganizatè yo tap menase e yo te vle majinalize moun LGBT yo; konsa tou obsèvatè sa yo te relve posibilité pou mouvman an ta ankouraje zak vyòlans. Temwen di yo te wè yon gwo kantite patisipan tout laj ki tap dekri moun LGBT yo kòm "masisi," --yon manyè ensiltan pou deziye yon gason omoseksyèl-- e yo tap lanse apèl pou mande pou moun touye yo ak dife oubyen ak kout-baton.

Apre rasanbleman mwa jiyè a, òganizasyon LGBT yo te konstate yon ranfòsman nan konpòtman sosyal anti-LGBT atravè tout peyi a. Selon kalkil gwoup lokal defans dwa moun yo ak òganizasyon kanpay an favè moun LGBT yo, yo te anrejistre 70 ensidan. Viktim yo te rapòtè sèlman kèk nan ka move tretman yo devan otorite yo, paske yo te pè reyakson fanmi yo ak manm popilasyon an, si moun ta vin konnen oryantasyon seksyèl viktим yo. Yon ensidan konfime, se te yon yon foul ki te agrese yon rezidans prive nan Pòtoprens pandan yon fèt fiyansay ki tap dewoule pou 2 gason. Nan ka sa a, PNH te reyaji e li te akonpaye 2 mesye yo pou mete yo an sekirite.

Kòm reyakson aprè piblikasyon nouvèl ki te konfime ak rapò ki pat konfime sou zak vyòlans ak entimidasyon sou moun LGBT, Ministè Jistis la, delege minis avèk OPC an tou pibliye yon deklarasyon pou yo kondane vyòlans e ankouraje tolerans avèk tout fòs yo. Dirijan Federasyon Pwotestant la te kondane tou vyòlans ak diskou ki ankouraje vyòlans; federasyon an te note tou ke anvan rasanbleman jiyè an, dirijan li yo te bay òganizatè CHO yo konsèy pou yo te adopte yon apwòch pasifik. Apre rasanbleman an, federasyon an te distribye tou yon nòt pou di lidè prensipal legliz ki ki fòme federasyon an te ensiste sou nesesite pou yo rejte tout diskou kap pwopajé lahèn ak vyòlans.

Ann out, yon foul te menase 3 gason omoseksyèl e fòse yo sòti nan yon kay nan Pòtoprens; apre sa, yo te boule kay la. Yon gwoup rezidan lokal te antoure teren an epi yo te lapide 3 mesye yo pandan yo tap soti nan kay la. Apre nèg yo te rantre anndan an,

foul la te mete dife nan kay la epi mesye yo te oblige kouri soti ankò pou yo te sove. Mesye yo te sove san anyen pat rive yo epi yo t al chache abri nan yon kay ebèjeman. Selon yon gwoup militan ki rele Kouraj, lapolis te ale sou plas ensidan an. Viktim yo te depoze yon rapò fòmèl nan PNH; sepandan, lè yo te eseye jwenn jistis nan yon nivo ki pi wo nan sistèm jistis la, yo pat jwenn rezulta (silvouptcheke seksyon 1.e.).

Nan menm mwa d out la, Pwotektris sitwayen an, Mme Elie, te fè sòti yon deklarasyon ki te denonse vag santiman anti-LGBT an, epi li te lanse yon apèl pou l mande respè pou dwa egal-ego moun LGBT yo ak pwoteksyon yo kont tout pèsékisyon, majinalizasyon oubyen diskriminasyon poutèt chwa pèsònèl yo. Pwotektris sitwayen an te lanse apèl tou pou lapolis avèk ak lajistis pase alaksyon kont lotè zak vyòlans yo.

An jiye ak out, aksyon efikas sosyete civil la ak gouvènman an te pran, te anpeche lòt rasableman anti-omoseksyèl debouche sou vyòlans avèk entimidasyon kont moun LGBT yo. Nan Jakmèl, dyalòg ant òganizatè rasableman an ak sosyete civil lan te bay kòm rezulta yon evènman pasifik, tandis ke Okay, òganizasyon yon rasableman ki te deja pwograme pat resevwa otorizasyon apre PNH te fin pa wè li pa tap gen ase efektif pou garanti sekirite patisipan yo.

Lòt Vyòlans oubyen Fòm Diskriminasyon ki Kouran nan Sosyete a

Plizyè akizasyon te denonse relojman fòse ki te fèt lè ni sitwayen prive ni gouvènman an te degèpi moun deplase kite okipeteren yo san pèmisyon (silvouplè tcheke seksyon 2.d.).

Selon yon rapò MINUSTAH, reprezay jistisye (sètadi senp sitwayen ki fè travay lapolis ak lajistis yo menm), te rete yon pratik kouran, sitou nan zòn riral ki tou prè kapital la. Paske otorite lapolis ak otorite lajistis te absan oubyen yo te gen yon prezans limite nan zòn sa yo, sa te vle di, an pratik, zak sa sa yo te pwovoke yon reyakson legal limite, oubyen yo pat pwovoke okenn reyakson ditou. Rive nan fen mwa jwen an, PNH te anrejistre 63 ka lenchaj, konparativman avèk 106 ka yo te rapòt pout tout ane 2012 la. Souvan, sitwayen yo te atake ajan lapolis, sitou apre ensidan kote polisyè yo te eseye kalme yon foul vyòlan.

Seksyon 7. Dwa Travayè

a. Libète Asosyasyon ak Dwa pou fè Negosyasyon Kolektif

La lwa prevwa dwa pou sèten anpwlaye --men pa anplwaye sektè piblik la-- fòme sendika epi vin manm sendika yo chwazi, avèk dwa pou yo fè grèv (avèk sèten

restrisyon). Byenke la lwa pèmèt moun fè negosyasyon an gwoup, li pa egzije patwon yo rankontre oubyen negosye avèk sendika yo. La lwa entèdi revokasyon anplwaye akoz aktivite sendikal yo, epi patwon yo gen amand monetè pou yo peye pou chak vyolasyon.. Sepandan, la lwa pa mande pou patwon yo repran anplwaye ki te revoke ilegalman pou aktivite sendikal, menmsi anplwaye ki pèdi travay yo ilegalman gen dwa resevwa nenpòt konpansasyon ki revni yo dedwa.

La lwa mete plizyè restriksyon sou dwa sa yo. Pa egzanp, lwa sa a fè yon sendika obligasyon pou l resevwa davans nan men gouvènman an yon sètifica rekonesans. La lwa limite grèv legal yo ki klase an 4 kategori: Grèv ki fèt pandan anplwaye yo rete nan pòs yo;- grèv ki fèt san anplwaye yo pa abandone lokal travay yo;- abandon lye travay la, epi abandon enstitisyon an;- epi grèv ki fèt an solidarite avèk yon lòt grèv. Anplwaye sèvis publik yo ak antrepriz sektè publik yo pa gen dwa fè grèv. La lwa defini anplwaye sèvis publik yo kòm anplwaye esansyèl ki "pa kapab sispann aktivite yo san yo pa koze yon tò grav pou sante avèk sekirite publik la." Pou tout grèv, yon peryòd preyavi 48 tè obligatwa, epi yon grèv pa ka depase yon dire yon jou.

La lwa pa kouvri anplwaye endepandan yo oubyen sila yo kap travay nan ekonomi enfòmèl la; epi, an pratik, la lwa pa kouvri gwo majorite anplwaye ki nan tout peyi a – tankou, pa egzanp, travayè agrikòl, fonksyonè Leta, moun kap travay nan min avèk sila yo kap travay kay moun.

Gouvènman an te fè efò pou l fè respekte lwa sou travay yo. Pandan ane a, Depatman Travay te rekonèt 17 nouvo sendika. Fonksyonè publik, sendika ak moun kap travay nan faktori yo te kontinye elaji kad dyalòg yo. Tribunal travay yo, ki fonksyone anba sipèvizon depatman an, gen responsabilite pou l rann jijman nan konfli ki pete nan lye travay yo nan sektè prive a. Te genyen yon tribunal travay nan Pòtoprens. Nan pwovens yo, pleyan yo te gen opsyon jiridik pou yo sezi tribunal minisipal yo pou konfli ki pete nan travay yo. Pandan ane a, tribunal travay Pòtoprens la te deside an favè 51 anplwaye patwon yo te revoke ilegalman an 2010 akoz aktivite sendikal la lwa pwoteje, epi tribunal la te egzije patwon an peye anplwaye yo 1322.000 goud (30.460\$) kòm domaj e enterè.

La lwa fè depatman an obligasyon pou l ofri yon medyasyon anvan dosye yo rive devan tribunal travay la. Pandan ane an, Medyatè nan afè travay pou Komisyon HOPE pou sektè tekstil la ak depatman an ,te ofri sèvis medyasyon pou anplwaye ak patwon nan Pòtoprens, Karakòl ak Wanament. Kapasite sektè jidisyè a te limite; donk, souvan sèvis medyasyon Medyatè travay nan sektè tekstil la ak depatman an, sete sèl rekou anplwaye yo te genyen pou fè doleyans yo pase. Nan Pòtoprens, kote tribunal travay la egziste, medyasyon depatman an ta kapab reprezante yon etap anplis ki ta pwolonje san nesesite

pwoesis rezolisyon konfli a, epi se tap yon dezavantaj pou anplwaye yo. Pandan ane a, medyatè a te fè medyasyon nan 46 konfli ant anplwaye avèk direksyon an nan faktori tekstil yo. Pandan ane a toujou, vè fen mwa oktòb la, nan 4 faktori nan Pòtoprens, Medyatè a te negosye retou nan travay pou 110 anplwaye patwon yo te revoke poutè aktivite sendikal yo.

Pandan ane an, nan yon ka Medyatè Travay la te trete nan sektè tekstil lan 146 anplwaye te resevwa peman kòm konpansasyon pou revokasyon enjistifye apre yon grèv avèk yon manifestasyon ki te fèt an me 2011. Direksyon faktori a te plase anplwaye revoke yo sou yon "lis nwa" epi li te fè sikile lis sa a nan anpil lòt faktori. Nan mwa me a, patwon an te siyen yon akò avèk anplwaye revoke yo, avoka ki te reprezante yo a, epi Medyatè a; apre sa li te peye chak anplwaye ki te gen plis pase twa zan eksperyans lè patwon an te revoke li a, 7500 goud (\$173) tandiske li te peye chak anplwaye ki te gen mwens pase twa zan eksperyans 5.000 goud (\$115). Patwon an te dakò pou l repran 101 sou 146 anplwaye nan travay la. Li te eksplike li te gen rezon revoke 45 lòt yo.

Daprè lalwa, sanskyon pou entèferans nan aktivite sendikal se ant 1000 a 3000 goude (\$23 a \$69). Amand yo pat wo ase pou dekouraje vyolasyon, epi otorite yo pat enpoze ni kolekte yo. Pandan ane a, gouvènman an te egzije sèten faktori repare vyòlasyon kòd travay la yo te komèt --pami yo te genyen vyolasyon libète asosyasyon. Yon izin fabrikasyon vètman te ofri pou l repran 54 anplwaye ki te pèdi djòb yo nan fen 2011 la apre yo te kòmanse òganize yon gwoup pou diskite e trete dispozisyon ak kondisyon travay yo epi, ansam, yo te mete doleyans yo devan direksyon an. Tribunal travay la tap fè deba sou yon lòd final konsènan benefis patwon an tap gen pou bay 51 anplwaye; nan benefis sa a te genyen avantaj sosyal ak bonis.

Diskriminasyon anti-sendika te kontinye. Selon rapò anplwaye yo, patwon yo te fè sispanasyon, revokasyon ak lòt zak reprezay akoz aktivite sendikal lejitim, adezyon nan sendika, aksyon kolektif ak lòt aktivite asosyatif. Prezans sendika yo te ogmante chak jou nan sektè tekstil la; 17 sendika anrejistre tap opere nan sektè a pandan ane an. Se yon ogmantasyon lè w konpare chif sa a avèk 2012, ane kote te genyen 11 sendika, epi 2011 kote te genyen 2 sèlman. Gwo pouvantaj chomaj la avèk santiman anti-sendikal ki te egziste pamì sèten anplwaye ak patwon faktori yo, te reprezante yon gwo blokaj pou efò ki te fèt pou òganize sendika yo.

An pratik, anplwaye yo te egzèse dwa yo pou yo fè grèv. Nan plizyè izin atravè peyi a, anplwaye yo te òganize grèv pou yo pwoteste kont salè ki te baze sou pwodiksyon travayè yo epi kont transpò a. Malgre entèdiksyon grèv nan sektè piblik la, fonksyonè piblik yo te òganize plizyè manifestasyon pandan ane an --pami yo te genyen manifestasyon pwofesè lekòl yo.

Yon rapò Òganizasyon Entènasyonal Travay (OIT) ak pwogram sosyete finansyè entènasyonal Better Worknan te fè soti ann avril e ann oktòb, te note enjerans patwon yo nan aktivite sendikal nan sektè vètman an. Pa egzanp, nan youn nan ka yo, pou anplwaye administrasyon an te eseye manipile sendika a, li te remèt yon demand ekri bay ministè a pou mande eliminasyon sendika a. Apre sa, patwon an te pran dispozisyon entèn pou entèdi enjerans direksyon an nan aktivite sendikal ke lalwa pwoteje. Nan yon lòt faktori, patwon an te lanse avètisman bay reprezantan sendikal yo pou di lap pran mezi disiplinè kont yo pou rezon ki pat chita sou anyen e ki pat enskri nan règleman entèn travay la. Selon obsèvasyon ki te fèt, pèsonn pat bay lòt anplwaye avètisman sa yo.

b. Entèdiksyon Travay fòse oubyen Obligatwa

La lwa entèdi tout kalite travay fòse oubyen obligatwa; sepandan, gouvènman an pat fè yon travay efikas pou fè respekte lwa sa a nan tout sektè ekonomi an. Nan sektè tekstil la, depatman an ak Medyatè nan afè travay la te fè efò pou yo rezoud pwoblèm entimidasyon ak move tretman patwon yo te komèt kont anplwaye yo, epi yo te travay avèk mèt faktori yo pou asire ke longè tan travay anplwaye yo te konfòm avèk lwa nasyonal sou travay la. Nan ka youn nan faktori yo ki, dapre detèminasyon yo, pat konfòme l ak règleman sou travay fòse, MAST te fè plizyè enspeksyon e li te voye plizyè lèt bay konpayi an pou mande l redrese sitiyasyon an totalman. Sanksyon pou vyolasyon lwa sou travay fòse yo te kouvrì yon gam ant 1000 e 3.000 goud (ant \$23 a \$69); men yo pat ase pou dekoraje vyolasyon yo.

Gen rapò ki te pale de kèk ka travay fòse oubyen obligatwa, pi presizeman travay fòse pamí timoun ki travay kòm domestik oubyen restavèk (silvouplè, tcheke seksyon 7.c.). Nan sektè vètman an, te genyen rapò sou plizyè pratik ki, an gwo, pat konfòm avèk nòm entènasyonal sou travay fòse yo. Pami pratik sa yo, te genyen: egzijans pou anplwaye yo bay lè siplemantè ki te depase limit legal la; menas pou revoke oubyen sispann anplwaye yo si yo te refize bay lè siplemantè sa yo; epi plase gadyen ame nan pòt sòti yo, vewouye baryè yo pou anpeche anplwaye yo kite lye travay la fizikman san asistans gad yo, epi -- yon bagay ki te rive souvan-- refize bay anplwaye yo lese-pase ki nesesè pou yo kite enstalasyon an. Anplwaye yon izin vètman te oblige travay pandan yon tan ki te depase limit legal lè siplemantè yo, epi, dapre rapò anaplwaye yo te bay, yo pat gen pèmisyon pou yo kite lye travay yo si yo patko reyalize kota pwodiksyon yo. Direksyon an te deklare li te pran kèk dispozisyon pou redrese pwoblèm ki te gen rapò avèk travay fòse, tankou, pa egzanp, pèmèt anplwaye yo kite enstalasyon an san kontrent. Sepandan, nan fen ane a, moun te genyen kè-sote toujou pou koze travay fòse nan faktori a.

Silvouplè, konsilte Rapò Depatman Deta sou *Trafik Moun* nan adrès www.state.gov/j/tip.

c. Entèdiksyon Travay Timoun ak Laj Minimòm pou Travay

Laj minimòm pou yon moun travay nan konpayi endistriyèl, agrikòl oubyen komèsyal yo se 15 an. Laj minimòm pou yon moun travay kòm apranti se 14 an. La lwa entèdi jèn moun ak timoun fè yon travay ki kapab gen danje ladan l, deranje etid yo, oubyen ki kapab domaje sante avèk devlopman fizik, mantal, spirityèl, moral oubyen sosyal moun lan; sa gen ladan l itilizasyon yon timoun nan aktivite kriminèl. La lwa entèdi tou travay timoun minè nan kondisyon ki gen danje oubyen menas ladan yo, tankou travay nan min, konstriksyon, oubyen sèvis pwòprete piblik; se konsa tou lalawa entèdi travay lannwit nan antrepriz endistryèl pou minè ki gen mwens pase 18 an.

Pa gen restriksyon laj minimòm pou travay nan sèvis domestik; se menm jan tou, lajistik pa prevwa sanksyon si yon moun anplwaye timoun nan travay domestik si nati oubyen kondisyon travay domestik la pa genmove konsekans sou sante, sekirite oubyen devlopman moral anplwaye a. La lwa egzije patwon yo peye domestik ki gen plis pase 15 an; konsa sa pèmèt patwon yo ofri « manje avèk lojman » kòm mwayen pou yo peye anplwaye sa yo ki gen mwens pase 15 an. Menmsi la lwa di edikasyon primè gratis e obligatwa pou tout timoun, timoun yo oblige ale lekòl pandan 6 zan sèlman; sa fè timoun ki gen ant 12 e 14 an pa oblige ale lekòl. Men tou la lwa pa pèmèt yo travay e timoun sa yo ekspoze anba moun ki ka fè yo travay, e menm fè pi move kalite travay yo.

Jèn yo ki gen ant 15 e 18 an kap chèche travay, dwe resevwa yon otorizasyon travay nan men ministè travay la, amwens ke yap travay sèvis domestik. Konpayi ki anplwaye timoun minè ki san otorizasyon travay, riske yon amand ki varye ant 3000 e 5.000 goud (\$69 a \$115).

La lwa entèdi travay san peye, travay fòse oubyen obligatwa ak itilizasyon timoun nan aktivite kriminèl oubyen nan konfli ame. La lwa kriminalize tou trafik ak rekritman timoun pou eksplwatasyon seksyèl; tankou, pa egzanp, pònografi, oubyen aktivite ilegal. Pa gen okenn sanksyon ki tabli nan ka vyolasyon lwa sa a.

Depatman Travay, a travè IBESR, gen responsabilite pou li fè respekte lwa sou travay timoun yo. Menmsi IBESR te toujou resous limite –sa ki te nui kapasite enstitisyon sa a pou 1 mennen ankèt efikas sou afè travay timoun-- li menm avèk BPM nan PNH te reyaji lè nouvèl yo te rapòte move tretman nan kay ak òfelina kote timoun tap travay. Gouvènman an pa fè rapò sou statistik konsènan ankèt sou vyolasyon lwa sou travay

timoun yo ni sou sanksyon yo enpoze yo. Menmsi gouvènman an ak bayè entènasyonal yo te dispoze fon anplis pou pèmèt IBESR achte yon nouvo espas administratif epi anplwaye plis moun, IBES te kontinye manke pwogram pwoteksyon sosyal sifizan ak lejislasyon efikas pou elimine pi move fòm travay timoun yo. Depatman an te oryante resous sektè polis la yon fason pou sove timoun trafike ki tap travay nan sektè enfòmèl la.

Pou poze pwoblèm travay timoun yo, yon komisyon entèministeryèl ki te gen ladan 1 manm sosyete sivil la, sendika yo ak patwon yo te kontinye reyini pandan tout ane an sou yon baz enfòmèl pou diskite sou difikilte ki akonpaye aplikasyon lwa aktyèl ki gen rapò avèk travay timoun.

Responsablite BPM se mennen ankèt sou krim kote viktim yo se timoun. BPM te refere timoun eksplwate ak timoun maltrete bay IBESR ak ONG patnè kap travay nan domèn sèvis sosyal. Byenke BPM gen otorite pou li reponn lè gen akizasyon ki denonse move tretman e pou l arete moun pou eksplwatasyon anplwaye domestik minè, li pat refere ka rèstavèk yo pou ankèt, paske lajistis pa prevwa okenn sanksyon kont moun ki eksplwate timoun konsa.

Timoun ki gen 15 an te travay souvan nan sektè enfòmèl la pou pote yon revni anplis nan fanmi an. Aktivite ak sektè kote timoun yo te travay, te gen ladan yo travay domestik, agrikilti sibzistans ak metye nan lari, tankou ti komès, lavaj machin, travay pote pake nan mache publik yo e nan stasyon otobis yo, epi mandisite. Timoun yo te travay tou avèk paran yo sou ti bitasyon agrikòl fanmi yo, menmsi yon to chomaj elve pami granmoun yo te anpeche yon gwo kantite timoun travay sou bitasyon komèsyal yo.

Pi move fòm travay timoun --tankou travay fòse pou timoun-- te kontinye reprezante yon pwoblèm e li te andemik, sitou nan sèvis domestik la. Nan mwa me 2012 la, yon ankèt OIM te estime te genyen ant 250 000 e 500 000 timoun ki tap travay kòm restavèk. Daprè kalkil yo, 225 000 timoun tap travay kòm restavèk nan zòn iben peyi a. Majorite rèstavèk yo se te ti fi ki te gen ant 5 an e 17 an. An jeneral, eksplwatasyon restavèk yo te gen ladan li fanmi ki te fòse timoun yo travay pandan yon kantite èdtan ki te depase limit pou yo te fè travay ki te mande efò fizik san peye yo kòmsadwa, oubyen ba yo manje apwopriye; yo te refize bay timoun yo chans pou yo ale lekòl, epi yo te fè yo sibi move tretman fizik oubyen seksyèl. Souvan, ti fi yo tap fè travay domestik san peye nan kay prive nan zòn ibèn yo. Paran ti fi yo pat gen mwayen pou okipe yo; men souvan ti gason yo te travay nan chan agrikòl kote yo te sibi eksplwatasyon. Jeneralman, restavèk ki pat sove kite fanmi kote yo tap trravay la, te rete nan fanmi an jis tan yo te gen 14 an. Anpil nan fanmi yo te fòse rèstavèk yo kite kay la anvan yo te gen 15 an pou yo pat peye

restavèk sa yo yon salè, jan la lwa mande sa. Lòt moun pat respekte lwa yo kareman, e souvan yo te fè sa an tout enpinite.

Lè timoun yo te travay nan lari, souvan yo te ekspoze e yo te riske divès danje, tankou move tan, aksidan machin ak kriminalite. Rèstavèk ki te sove oubyen sila yo ke fanmi an te mete deyò, te reprezante yon gwo pati nan popilasyon timoun ki tap viv nan lari yo, e gang kriminèl te fòse anpil ladan yo antre nan pwostitisyon oubyen nan komèt krim nan lari; kèk lòt te tounen ti machann oubyen mandyan.

Silvouplè, konsilte rezulta rechèch *Depatman Travay la sou Pi move fòm travay timoun* nan adrès www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

d. Kondisyon Travay ki Akseptab

Salè minimòm pa jou pou konpayi endistryèl ki fè reekspòtasyon, se 200 goud (\$4.60).

An menm tan, lwa sou salè minimòm nan deklare tou kota pwodiksyon yo nan faktori

reekspòtasyon yo, dwe tabli yon fason ki pèmèt anplwaye yo touche omwen 300 goud

(\$6.90) pou yon jounen travay 8 èdtan. Pou tout lòt travay nan sektè endistriyèl la ak

sektè komèsyal la, salè minimòm pa jou a te fikse a 200 goud (\$4.60). Nan mwa dout la,

gouvènman an te fòme yon konsèy siperyè sou salè yo, ki te gen ladan n 9 manm ak 3

pati; misyon li sete evalye salè minimòm lan epi pwopoze rezolisyon ak rekòmandasyon

sou kesyon ki lye avèk salè minimòm lan. An jiyè, Sant pou Pwogrè Ameriken ak Konsòsyòm Dwa Travayè a te pibliye yon rapò ki te note jan salè reyèl anplwaye sektè

vètman an te anrejistre yon ogmantasyon 48,2 poustan pandan peryòd 2001 a 2011 lan.

Rapò an te di rezon ki eksplike yon kwasans enpòtan nan salè reyèl yo, sete yon ogmantasyon enpòtan nan salè minimòm nan pandan peryòd sa a. Sepandan, an menm tan tou, rapò a te fè remake 42 ane kwasans an plis ta va nesesè anvan pou anplwaye yo ta kapab touche yon salè sifizan si kwasans la te kontinye anrejistre menm

to a. Anviwon 80 poustan nan popilasyon an tap viv anba plache povrete a ki tabli a 86 goud (\$2) pa jou.

La lwa tabli jounen travay nòmal la pou antrepriz endistriyèl, komèsyal ak agrikòl yo a 8 èdtan epi semèn travay la a 48 èdtan, avèk 24 trè repo epi konje anyèl peye. Li egzije tou pèman lè siplemantè, li entèdi lè siplemantè obligatwa e eksesif, epi li tabli kantite maksimòm lè siplemantè ki admisib a 80 èdtan pa trimès. Sepandan, la lwa egzante etablisman swen sante, lojman, manje avèk bwason, antrepriz ki ofri lwazi ak divètisman; pòzisyon jesyon ak administrasyon; epi antrepriz familyal ki anplwaye manm fanmi an sèlman. Direktwa travay la kapab akòde egzansyon pou lòt patwon ki pa gen egzansyon espesifik nan lwa an. La lwa pa di anyen sou sa ki konsène entèdiksyon lè siplemantè pou anplwaye sektè piblik la; se konsa tou li vag sou dwa anplwaye kap fè travay lakay moun pou sa ki gen rapò avèk èdtan travay, salè, vakans ak revokasyon ou demisyon. La lwa tabli règleman sou salè minimòm nan domèn sante ak sekirite.

Menmsi la lwa an bay depatman an responsabilite pou li fè respekte yon seri règleman ki gen rapò avèk travay, responsab yo pat aplike avèk efikasite lejislasyon konsènan egzijans sou salè avèk èdtan travay, semèn travay nòmal la, pèman prim pou lè siplemantè, sekirite ak sante nan travay. Sansyon yo pat sifi pou dekouraje vyolasyon, epi souvan otorite yo pat enpoze yo. Sanksyon la lwa prevwa si yon patwon pa aplike dispozisyon sou sante ak sekirite nan travay kòd travay la tabli yo, se ant 200 e 2000 goud (\$4,60 a \$46) oubyen yon pèn maksimòm 3 zan prizon. Sanksyon an pou vyolasyon dispozisyon sou salè minimòm lan oubyen èdtan travay yo ki nan kòd travay la, se ant 1000 e 3000 Goud (\$23 a \$69).

Limit resous imèn ak lòt kontrent te redui kapasite depatman an pou l te fè respekte dispozisyon sou travay ki nan lwa entènasyonal avèk nasyonal yo. Te genyen 100 enspektè pou kestyon travay --20 ladan yo se te teknisyen ki te resevwa fòmasyon kòm enspektè travay. Pandan ane a, depatman an te fè 574 enspeksyon nan izin montaj ki nan zòn metropolitèn Pòtoprens la, nan Karakòl ak Wanament. Enspektè travay yo nan kapital la ak lòt kote te fè fas ak difikilte, tankou yon mank finansman, yon nivo pwofesyonnalism ki pat konsistan, ak mank apui lapolis.

Pami gwo pwoblèm ki te poze pou asire respè lalwa nan sektè a, te genyen diferans nan entèpretasyon lwa sou salè minimòm lan plis absans yon entèpretasyon klè sou kritè salè pou pwodiksyon pa pyès. Yon rapò sou Pi Bon Kondisyon Travay OIT te fè soti ann oktòb la, te twouve sou 23 faktori tekstil li te evalye, pat genyen yon sèl li te konfòm totalman avèk egzijans sou travay pa pyès ki nan lwa sou salè minimòm lan. Selon rapò

OIT a, definisyon ekspresyon "konfòm totalman an" vle di omwen 90 pouzan nan anplwaye ki gen eksperyans yo, ap touche omwen 300 goud (\$6,90) pa jou pandan lè travay regilye yo. Sepandan, tou lè 23 faktori tekstil ki te sibi evalyasyon an nan rapò oktòb la, te peye omwen yon salè de baz ki te rive 200 goud (\$4,60). Ann oktòb, WRC te pibliye tou yon rapò sou kondisyon travay yo nan sektè vètman an. WRC te siyale travayè sektè vètman an nan Pòtoprens te resevwa yon salè ki te 32 pouzan mwens ke sa yo te dwe resevwa selon la lwa, tandiske travayè Karakòl yo te resevwa yon salè ki te 34 pouzan mwens ke sa la lwa mande pou yo touche a. Kòm eksplikasyon pou pwoblèm sa yo, WRC te pale de erè ki te fèt souvan nan pewòl la, enposiblite pou anplwaye yo satisfè kota pwodiksyon yo, non-respè règleman sou lè siplementè yo, --tankou, pa egzant, travay ki te fèt souvan andeyò lè nòmal yo pou ranpli kota pwodiksyon yo.

Majorite sitwayen yo te travay nan sektè enfòmèl la ak sektè agrikilti sibzistans la --2 sektè kote lejislasyon sou salè minimòm lan pa aplike e kote salè 20 oubyen 30 goud (\$0,46 a \$0,69) pa jou a te kouran. Anpil fanm te travay nan sèvis domestik la, youn nan sektè ki te gen egzansyon pou salè minimòm lan.

Te toujou gen rapò sou vyolasyon lwa sou konpansasyon, konje peye, sekirite sosyal ak lòt benefis, kontra, sèvis sante ak premye swen, epi pwoteksyon anplwaye yo nan sektè endistriyèl la ak sektè montaj la. Menmsi, an jeneral, to respè la lwa a te rete fèb, te genyen bon jan amelyorasyon pandan ane an --tankou, pa egzant, efò pou respekte fòmalite ki nesesè pou moun jwenn kontra travay, satisfaksyon egzijans ki mande pou anplwaye yo genyen jou pou yo repoze chak semèn, konje matènité ak konje anyèl, epi pèman sekirite sosyal ak plasman kontribisyon anplwaye yo kote yo dwe ale a.

Si okenn gwooup pat kolekte done fòmèl, sendika yo te pote plent sou blese anplwaye yo te resevwa nan travay yo -sa ki te rive souvan nan sektè konstriksyon an ak sektè travo publik la.